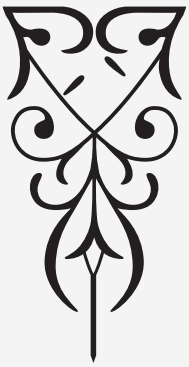


מלאכת מלבן



סימון שב

תוכן מלאכת מלבן

פתיחה למלאכת מלבן 377

א. ניעורו מלכלוך או מרטיבות 379
ניעור מטל או עפר • ניעור בגד מגשם • הסרת נוצות ולכלוכים שאינם תחובים בתוך הבגד

ב. ניעור מצָהוב הנתלה בה 381

ג. קיפול בגדים 382

ד. הוצאת בגד מהמכבש 384

ה. שפשוף בגד על מנת לרככו 385

ו. ניקוי לכלוך חיצוני 386
קינוח טיט שעל רגלו או מנעליו • טיט שעל בגדו • גירוד לכלוך באופן שמסיר מראיתו • גרירת מנעל

ז. כיבוס עור 390

ח. כיבוס בגד במים 392
איסור כיבוס במים • כיבוס בגד נקי

ט. כיבוס בדרך לכלוך, כיבוס בנוזלים מועטים והאם בעינן כוונה בכיבוס 394

י. כיבוס חומרים שאינם בולעים 396
כלי עץ • זכוכית • חומרים סינתטיים

יא. כיבוס שיער 397

יב. סיכום דיני ניקוי 398

יג. איסור סחיטה 401
שיער ועור • מברשות מחומרים סינתטיים [כגון מברשות שיניים, ספוג סינטטי וכדומה]• נייר • מגבונים לחים

יד. גזירת שמא יסחט ומקרים בהם לא גזרו 404
במים מועטים • בבגד או מפה שאינו מקפיד על מימיהם • ניגוב כוס במטלית • בשאר משקים שאינם מים • במקום מצוה • לצורך קטן או חולה • במקום כבוד הבריות

טו. ייבוש בגדים רטובים 407
היתר לבישת בגד רטוב ואיסור תלייתו לייבוש מפני מראית עין • ייבושם כנגד האש • שטיחת בגד יבש

טז. אופן השימוש בבגד רטוב 409
טלטול אלונטית • איסור טלטול בגד רטוב

פתיחה למלאכת מלבן

מקור המלאכה במשכן

מלאכת מלבן נעשתה במשכן עבור הכשרת הצמר לשימוש במלאכת המשכן[1].

מהות המלאכה

מהות מלאכת מלבן היא, הלבנת חומרים שלא בדרך צביעה אלא על ידי שרייתם במים המעורבים בחומרים מלבינים או על ידי פעולות אחרות, כגון כיבוס[2]. פעולות אלו גורמות להלבנה וניקוי[3] של הבגד בכך שמוציאות את הלכלוך שספוג בתוכו[4] ומקלקל את מראהו[5].

1 רש"י (עג. ד"ה הגוזז צמר) וכן כתב הר"ן (לא:).

2 אלא שהכיבוס הוא תולדת מלבן ולא אב (רמב"ם פ"ט הי"א). ונחשב תולדה כי אין עניינו הלבנת החומר אלא הסרת הלכלוך הנמצא על גביו. כן כתב במנוחת אהבה.

3 עיין בשו"ת אבני נזר (סי' קנז אות יא) שמלבן ענינו חזותא, כמו צובע. ושכן כתב הרב מלאדי (סימן שב בקו"א).

4 לכן חילקה הגמרא (זבחים צד.) בין עורות קשים לרכים, שבקשים אפשר שלא שייך ליבון כלל, וכן כתב במ"ב (שב סקמ"א) בעניין כלי עץ, שלא שייך בהם ליבון כלל לכו"ע. ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' לז) שאף על גב שגם בעור נספגים המים, מכל מקום בבגד המים נבלעים מיד ואילו בעור לא נבלעים אלא לאחר זמן ואין זה נחשב מלאכה. ועוד ראיה מכך שלא אסרו להדיח כלים בשבת לצורך השבת (שו"ע שכג, ו) והחילוק הוא כאמור שאין הלכלוך ספוג בתוך הכלי. וכן כתב בהדיא בשו"ת אבני נזר (סי' קנז אות ד): שאין כיבוס אלא במוציא לכלוך שמובלע בתוכו וכמו שכתב בלבוש (שב סע' א) וזו לשונו: אבל להסיר הנוצות מן הבגד בשבת מותר שאין זה דומה לליבון שאין הנוצות תחובין בתוכו כמו המים והעפר. ע"כ. וכן משמע בריב"א שהביא הבית יוסף (שב, ט ד"ה וכתבו הגהות) וזו לשונו: ולא לצחצוח וכיבוס. וצחצוח היינו להוציא הבלוע. עכ"ל. ועיין ברש"י מגילת אסתר (ב ג) בפסוק ונתון תמרוקיהן. עכ"ד האבני נזר. ושם (אות יא) הוסיף שאף על גב שכתב הרשב"א במשמרת הבית (עג:) שגם הדחה בצונן מפליטה קצת, והיינו על ידי שפשוף כדין הדחה, על כורחך טעם ההיתר משום שהבלוע שבתוך הכלי אינו מקלקל את המראה [עיין להלן הערה 9].

5 כן כתב בשו"ת אבני נזר (סי' קנז אות יא), והוסיף שמטעם זה בהגעלת כלים ביום טוב כתבו הפוסקים (עיין סי' תקט, ה) לאסור משום שנראה כמתקן כלי ולא משום מלבן, לפי שמלבן אינו אלא משום חזותא כמו צובע. ושכן כתב הגר"ז (סימן שב בקונטרס אחרון) והבלוע שבתוך הכלי אין מקלקל מראהו ... וזה הטעם שאין סחיטה בשער מהתורה דאף שבולע מכל מקום לא נפסד מראה השער, וכן בעור. ומכל מקום כיון שבולע ובסחיטתו מפליט הבלוע כיבוס הוא ואסור מדרבנן: עכת"ד האבנ"ז.

החומרים בהם שייך ליבון

מצאנו בגמרא ובפוסקים מספר סוגי חומרים בהם שייך ליבון:

א. בגדים - בגדי צמר, פשתן או שאר מינים שדרכם להתלבן. וליבון נחשב כשעושה דבר שדרך[6] הצמר והפשתן להתלבן על ידי זה.

ב. עורות[7].

ג. שיער[8].

ד. כלי עץ, אבן, זכוכית ופלסטיק אינם בולעים ולכן ניקויים אינו שייך למלאכת מלבן, ומותר לשרותם במים ואף לשפשפם היטב[9], אך אסור להבריקם ולצחצחם[10].

---

6 מ"ב שב סקל"ט. והוא מהרמב"ם (פ"ט ה"י) שכתב: המלבן את הצמר או את הפשתן או את השני וכן כל כיוצא בהן ממה שדרכו להתלבן חייב. עכ"ל. בביאור הלכה (שב, ט ד"ה מותר) הביא בשם הירושלמי (פ"ז ה"ב) שאמינטון חייב משום מלבן, והביא מהערוך (ערך אמינטון) שפירש שהיא אבן הנטווית ונארגת לבגד ומתלבנת על ידי האור.

7 להלן שו"ע סע' ט.

8 שו"ע סע' ט בביאור הלכה (ד"ה אסור). והוכיח מזבחים (צד.) שחייב, אף על גב שסחיטת שיער אסורה מדרבנן בלבד. אומנם עיין שם שמצדד לחלק בין שיער התלוש לשיער המחובר שאין בו כיבוס וסחיטה כלל. ויש פוסקים אחרים (פמ"ג שכ משי"ז סקי"ב, שו"ת אגרות משה ח"א סי' קלג) שסוברים שאין איסור כיבוס וליבון בשיער כלל ומה שאסרו סחיטת השיער הוא מטעם מפרק תולדה דדש, עיין לקמן עמוד 401 שביארנו הדעות השונות.

9 כלי עץ נזכרים במ"ב (סקמ"א). ולגבי כלי זכוכית ופלסטיק, כתב כן הפס"ת (סקכ"ג). ומשמע מדברי הפס"ת שבשום אופן אין איסור, אומנם לדידי הדבר צריך עיון במציאות שהוא מוציא לכלוך הבלוע, וכגון שמשרה אקונומיקה על כיור אבן וכדומה, שהרי עינינו רואות שהוא מתלבן. והפס"ת (שם הערה 188) ציין לשו"ת אבני נזר או"ח סי' קנז [הבאנו דבריו לעיל הערה 5] שאף אם יגעיל כלי ברותחים אין בו משום איסור 'מלבן', כיון שאינו פולט חזותא. אולם אדרבה, מכך משמע שאם יפלוט חזותא יש לאסור, וכמו שכתב שם האבני נזר במפורש. ואין לומר שאיסור זה אינו בלוע אלא דבוק, שכן האבנ"ז שם הביא ממשמרת הבית לרשב"א שאף הדחה בצונן מפליט קצת על ידי שפשוף והדחה, אלא שהבלוע אינו מקלקל את מראיתו והא קמן שאף בהדחת כלים נפלט קצת מהבלוע, וקל וחומר בשרייה באקונומיקה וכדומה. וכעין ראיה לזה שמיקרי בלוע מהמ"ב (שמ סק"י) שאסר להסיר שעוה שעל האותיות מטעם שהוא מוחק על מנת לכתוב [וע"ש בביה"ל סוד"ה שתמה מאי טעמא אין בזה משום כותב] הא קמן שלעניין מחיקה נחשבת הסרת שעוה הדבוקה כבלועה בדף, ולכאורה כמו כן לעניין ליבון. ולא גרע מעורות הרכים שעל ידי שרייתם במים זמן ארוך נבלע בהם מים, מכל מקום אין זה נחשב מלאכה אלא על ידי כסכוס, וכמו שכתב כן בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' לז), והוא הדין לנידון דידן. ויל"ע.

10 כמובא במ"ב (שכ"ג סקל"ח) על פי המג"א (סקט"ו) בשם מהרי"ל. ואינו מטעם ליבון אלא מטעם טרחא יתירה ועובדין דחול, וכעין תיקון מנא הוא (פס"ת שם סקי"ג).

ניעור בגד כדי לנקותו

סעיף א

א. ניעורו מלכלוך או מרטיבות

זה השולחן

שו"ע שב, א
ניעור מטל או עפר

המנער טלית חדשה שחורה (וכן בגד כהה, שש"כ פט"ו הלכה כט) מן הטל שעליה, חייב, שהניעור יפה לה כמו כיבוס, והוא שמקפיד עליה שלא ללבשו בלא ניעור (ביאור הלכה ד"ה עליה – בסתמא אסור לנער כל בגד חדש ושחור, אלא אם ידוע שאינו מקפיד עליו. ואם הוא מקפיד, אסור לנער אפילו בגד בהיר וישן. ומאידך בשו"ע הרב סע' א היקל בחיורי וסומקי אפילו כשמקפיד. ובכל מקרה, כתב מ"ב סק"ד שלא ינער בחוזקה בעניין שיבוא לידי סחיטה) ... י"א דאסור לנער בגד מן האבק שעליו, אם מקפיד עליו, וטוב לחוש לדבריו (מ"ב סק"ו – יש להחמיר בזה מדינא, אך להתיר אם מנקה על ידי גוי).

סביב לשולחנך

איסור ניעור בגד

בגמרא (שבת קמו: - קמז.) מבואר:

אמר רב הונא: המנער טליתו בשבת חייב חטאת. ולא אמרן אלא בחדתי, אבל בעתיקי לית לן בה. ולא אמרן אלא באוכמי, אבל בחיורי וסומקי לית לן בה. והוא דקפיד עלייהו. עולא איקלע לפומבדיתא, חזא רבנן דקא מנפצי גלימייהו. אמר קמחללין רבנן שבתא אמר להו רב יהודה: נפוצי ליה באפיה, אנן לא קפדינן מידי. אביי הוה קאי קמיה דרב יוסף א"ל: הב לי כומתאי, חזא דאיכא טלא עליה הוה קמחסם למיתבה ליה, א"ל: נפוץ שדי אנן לא קפדינן מידי. ע"כ.

בהתאם לדברי הגמרא כתב השו"ע שאסור לנער טלית אם היא חדשה, שחורה ומקפיד עליה. וכתב הרב המגיד (פ"י הי"ח) בשם הרשב"א (שם ד"ה המנער) בטעם האיסור, שכאשר מקפיד על הטלית הוי פסיק רישא, וכאשר לא מקפיד הוי אינו מתכוון.

בכל האופנים שמותר לנער, כתב המ"ב (סק"ד) בשם שלטי הגבורים (סב. אות ב) המובא באליה רבה (סק"ג) שצריך ליזהר מלנערו מן המים בחוזק בעניין שיבוא לידי סחיטה באותו הניעור. ולפי זה למדנו שהיתר הניעור הנזכר בגמרא היינו ניעור קל.

מאיזה לכלוך אסרו לנער

לפי רש"י (ד"ה המנער) ור"ח[11] (שם) אסרו ניעור הטלית אף מהעפר או האבק, ואסרו רק אם מדובר בחדשים ושחורים, כיון שהאבק מקלקל מראיתם (רש"י ד"ה אלא באוכמי). לדעה זו הסכים אור זרוע (ח"ב סי' פא). ועיין שעה"צ (סק"ז) שציין שזו גם דעת היראים (סי' רעד), ספר התרומה (סי' רנד) ושבולי הלקט (סי' קט).

אבל תוספות (ד"ה המנער), ראש (סי' י), ר"ן (סב. ד"ה גמרא), ראב"ד (פ"י הי"ח), רשב"א (ד"ה המנער) ומרדכי[12] (סי' תמא) כתבו שאסרו רק ניעור מטל, ואסרו זאת

11 אומנם התוספות כתבו בשם ר"ח לאסור רק בטל, וכך הובא בב"י בשם ר"ח, אבל בסמ"ג כתב שבר"ח איתא לאסור אף בעפר, והביאו הב"ח. וכן הוא בר"ח שלפנינו. ועיין שעה"צ סק"ז שיש להגיה 'ר"ת' במקום 'ר"ח'.

12 לכאורה בכך סותר המרדכי את עצמו מסימן תמד שם כתב להחמיר כרש"י, ועיין בחידושי אנשי שם במה שנדחקו בזה.

רק בבגדים חדשים ושחורים, לפי שהניעור מייפה אותם וניכר כיבוסם (ב"י ד"ה ומה שכתב).

להלכה פסק השו"ע כתוספות, ואילו הרמ"א כתב שטוב לחוש לרש"י. ובמ"ב (סק"ו) כתב שיש לאסור מדינא כרש"י כי הרבה ראשונים החמירו כמותו, אך ציין שניתן להקל לנער אבק אם עושה כן על ידי גוי (כנראה על פי השו"ע שיד, ז שכשיש מחלוקת הפוסקים ניתן להקל כשעושה על ידי גוי).

ניעור שמוליד לבנונית בבגד

המדובר כאן הוא בניעור שאינו מוליד חיורא (-בהירות) ואינו מצחצח את תואר הבגד אלא מסיר האבק והעפר שעליו בלבד, ולכן אינו אסור אלא באוכמי ומקפיד עליו וכו'; אבל אם ממש עושה כדי להוליד לובן בבגד, מבואר בשו"ע סע' ה שאסור בכל סוגי הבגדים (עיין ביה"ל ד"ה יש אומרים).

הגדרת בגד 'חדש'

בב"י כתב שמהרמב"ם (פ"י הי"ח) משמע שנקרא הבגד חדש כל עוד לא השתמשו בו כל כך ועדיין הוא בחידושו כמו בשעה שנעשה על ידי האומן. ובביאור הלכה (ד"ה לחוש לדבריו) הביא מיערת הדבש (ח"ב דרוש א) שאין אנו בקיאים בשיעור זה והמחמיר תבוא עליו ברכה, וכתב ששאר האחרונים לא הזכירו עניין זה שאיננו בקיאים ולכן המיקל יש לו על מי לסמוך, אך לכתחילה ישתדל להימנע מלבוא למצב זה.

הגדרת 'מקפיד'

מקפיד, היינו שללא ניעור הבגדים היה נמנע מללבוש אותם (ע"פ רש"י. ואף שלהלן סע' ב גבי הלוקט יבולות כל שמסירן שלא בדרך עסק מיקרי מקפיד, אף שלא נמנע מללובשן, שם הוי מלאכה טפי מהכא. מ"ב סק"י). כל האמור הוא דווקא כשמקפיד ללובשם כך בדרך כלל, אבל אם מנערם רק מפני כבוד השבת או מפני כל מאורע אחר, נחשב כאינו מקפיד (שמירת שבת כהלכתה פט"ו הלכה כט. ובהערה צד כתב שזה מה שכתוב דרבנן קא מנפצי גלימייהו והיינו מפני כבוד השבת).

מפשט הגמרא משמע שדווקא במצב שידוע שמקפיד אז אסרו לנער, מה שאין כן בסתמא אנו אומרים שאינו מקפיד. ואכן כך הבינו מג"א (סק"ב) ורש"ל (על הסמ"ג). אבל בביאור הלכה (ד"ה עליה) הוכיח מהראשונים להיפך, דבסתמא אמרינן שבחדשים ושחורים מקפיד, למעט מקרים שלא מקפיד. וחידש עוד, שכאשר ידוע שהוא מקפיד - אף בחיורי וסומקי אסור [עוד הסתפק הביאור הלכה (ד"ה והוא) מה הדין אם המנער מקפיד ואילו בעל הבגד אינו מקפיד].

—

זה השולחן

רמ"א שב, א ניעור בגד מגשם

וכל שכן שאסור לנער בגד שנשר במים או שירדו עליו גשמים ודוקא בבגד חדש שמקפיד עליו.

סביב לשולחנך

כן כתב הכלבו (סי' לא כו ע"ג. הובאו דבריו בב"י סו"ס שא).

דין זה הוא חמור מניעור בגד מטל או עפר (וכמש"כ הרמ"א שהוא כל שכן), כיון שטל הוא דבר מועט ואין מקפידים לנערו אלא כשמדובר בבגדים שחורים, אבל בגשם שהמים מרובים הדרך להקפיד אף בכל סוגי הבגדים, ולכן כתב המ"ב (סק"ג) שבזה אין חילוק בין שחורים לצבעונים וכדומה.

זר זהב סביב

ניעור מעיל סינטטי מהמים

מותר לנער ממים מעיל גשם העשוי מחומר פלסטי (ללא אריג) אפילו בחוזקה, כיון שאינו בולע כלל. וכן מעיל גשם העשוי בד או מצופה גומי דינו כלא מקפיד עליו ומותר לנערו, בתנאי שלא ינער בחוזקה.

כן כתב שמירת שבת כהלכתה (פט"ו, הלכה לז).

—

זה השולחן

רמ"א שב, א הסרת נוצות ולכלוכים שאינם תחובים בתוך הבגד

מותר להסיר הנוצות מן הבגד בשבת (מ"ב סק"ז – אפילו בחדש ומקפיד עליו). ועין לקמן סימן שלז (ביאור הלכה ד"ה ועין – רצונו לומר שאסור להשתמש במכבדת העשויה מקסמים דקים, כדי שלא ישברו. וכיום נהגו להתיר להסיר רק ביד).

סביב לשולחנך

דברי הרמ"א לקוחים מהאור זרוע (שם). ובמ"ב (סק"ז) ביאר שטעם ההיתר הוא שאין הנוצות תחובות בבגד אלא עומדות מלמעלה, ולפי זה מותר אפילו בבגד חדש שמקפיד עליו.

בביאור הלכה (ד"ה ועין) כתב שממה שהרמ"א ציין לסימן שלז, רצונו לומר שאף כשמותר להסיר הנוצות אין להתיר אלא במכבדת שלא עשויה מקסמין דקים, כדי שלא יישברו. וכתב שהיום נהגו לאסור אף במכבדת משערות, ואינו מותר אלא ביד.

ב. ניעור מצָהוב הנתלה בה

זר זהב סביב

המנער טלית חדשה שחורה כדי לנאותה ולהסיר הצָהוב הלבן הנתלה בה, כדרך שהאומנים עושים, חייב משום מכה בפטיש; ואם אינו מקפיד, מותר (מ"ב – 'מקפיד' פירושו שכל שכוונתו בַניעור ליפות את הבגד חייב, וקל וחומר שנחשב מקפיד אם היה נמנע מללובשה ללא הניעור).

כן כתב הרמב"ם (פ"י הי"ח) והביאו דבריו הב"י והמ"ב (סק"י). וכך פירש הרמב"ם הא דרב הונא (שבת קמז.), שלא כיתר הראשונים שפירשו זאת לעניין מלבן. וכתב הרב המגיד (שם) שפירוש זה עיקר.

בב"י הסתפק האם 'מקפיד' לעניין זה נחשב כל שכוונתו כדי ליפות את הבגד, וכמו שמשמע מדברי הרמב"ם (שם) לעניין הסרת יבולת שעל הבגד, שכל שאינו מסירה דרך עסק חייב. וכתב המ"ב (סק"י) להחמיר כן, ובשעה"צ (סקי"ב) כתב שכן כתב הגר"א בביאורו, ואף לדעת הבית יוסף שמסתפק בזה, מכל מקום לכתחילה בוודאי יש להחמיר לפי שהוא ספק דאורייתא.

סעיפים ג-ד

קיפול בגדים והוצאתם מהמכבש

ג. קיפול בגדים

זה השולחן

שו"ע שב, ג

מקפלים כלים בשבת לצורך שבת ללבשם בו ביום. ודוקא באדם (אחד) (מ"ב סקי"ד - אם מקפל על הספסל דינו כמקפל בשניים), ובחדשים שעדיין לא נתכבסו, ולבנים, ואין לו להחליף (מ"ב סקי"ז - אבל אם יש לו להחליף בגד אחר לשבת [אם יש לו רק בגד חול נחשב כמי שאין לו להחליף. שעה"צ] אף על פי שאין יפה כזה - לא התירו לקפל); ואם חסר אחד מאלו התנאים, אסור. ויש מי שאומר דלקפלו שלא כסדר קיפולו הראשון מותר בכל ענין, ונראין דבריו (מ"ב ס"ק יח-יט - ולפיכך מותר אפילו אין בו אחד מאלו הד' תנאים. ומי שרוצה להחמיר ולא לקפל עד שיישלמו כל הד' תנאים, ודאי עדיף. והמקילים יקפידו שאחר השבת יחזור ויקפל כסדר קיפולו הראשון (דעת תורה), ויש מקילים בזה. וכן פסק להקל בשו"ת יחוה דעת ח"ב סי' מ לכל הפחות כשמדובר בטלית שניכר קו הגיהוץ הראשון שלה).

סביב לשולחנך

דין קיפול בגדים והתנאים הנזכרים בשו"ע מקורם בדברי המשנה והגמרא (שבת קיג.).

שני טעמים נאמרו בראשונים לביאור איסור זה: רש"י ורמב"ם (פכ"ב הכ"ב) ביארו שהוא משום שדומה למתקן. ומהראב"ד (פכ"ג ה"ז) כפי שביארו הערוך השולחן (סעי' יא) משמע שהאיסור הוא משום טרחא משבת לחול, וביאר שזו גם דעת התוספות (ד"ה מקפלים) שכתבו שאסור לקפל טליתות של בית הכנסת לפי שקיפול זה הוא לצורך מחר. ויש נפק"מ בין הטעמים כמו שיבואר להלן.

היתרים לקיפול בגדים

המרדכי (סי' שפח) כתב שהאיסור לקפל הוא רק בסדר קיפולו הראשון אבל שלא בסדר קיפולו נראה שמותר. בביאור סברת המרדכי כתב המ"ב (סקי"ח) שאין לקיפול שלא כסדר הראשון שום קיום ואין כאן תיקון ולפיכך מותר אפילו אם אין בו אחד מהד' תנאים הנזכרים בגמרא על מנת להתיר הקיפול, אפילו כשאין דעתו ללבשו בו ביום.

וכתוב בכלבו (סי' לא, לג ע"א): ועכשיו שנהגו לקפל כל הכלים אפשר דקיפול דידן לא דמי לקיפול שלהם שהיו קפדין מאוד לפשט קמטיו ולהניחו תחת המכבש ולא כן אנחנו עושים. עכ"ל.

להלכה השו"ע לא הביא את דברי הכלבו, אבל הביא את דברי המרדכי וכתב עליו שנראים דבריו. והוסיף המ"ב (סקי"ט) בשם מחצית השקל שאף על פי כן המחמיר שלא לקפל כלל עד שלא ישלמו כל הד' תנאים ודאי עדיף.

אולם החיי אדם (כלל מד אות כד) החמיר בזה ואסר כל שאינו מקפל לצורך היום. ובשעה"צ (סק"כ) כתב שלא ידע טעמו, וכתב שכנראה סובר שאין הלכה כדברי המרדכי. וכן הבן איש חי (ש"ב ויחי אות יג) החמיר כחיי אדם, אבל כתב

שכשמדובר בטלית של ציצית יש לסמוך על המקילים לקפלה שלא כסדר קיפולה, שמכיוון שהיא טלית של מצוה יש להקל בזה. וטעם החיי אדם והבן איש חי הוא, שחוששים לדעה שאיסור קיפול הוא מחמת טרחא משבת לחול, כמו שכתב הראב"ד שנזכר לעיל.

בדעת תורה (כאן) כתב להקל כדברי המרדכי המובא בשו"ע, אבל ציין שההיתר לקפל שלא כסדר קיפולה הראשון הוא בתנאי שאחר השבת חוזר ומקפלה כסדר קיפולה הראשון, שאם לא יעשה כן הרי זהו קיפול מיוחד לשבת ושוב יש לאסור. אך כתב שאם כל שבת יעשה קיפול אחר - אפשר שמותר. אמנם בפס"ת (סקי"א) כתב שיש מקילין בזה. וכן בשו"ת יחוה דעת (ח"ב סי' מ בהוספות לתשובה) היקל בזה בטלית של מצוה, אם הטלית מגוהצת היטב וניכר קיפולה הראשון בקו עמוק של הגיהוץ והוא מקפלה בכל שבת בצד השני, נקרא זה שלא כסדר קיפולה הראשון, שאפילו אם יחזור לקפלה כך בכל שבת, עדיין קו הגיהוץ קיים בצד האחר ונראה לעין. בדומה לזה כתב הגרש"ז (הובא בשש"כ פט"ו הערה קסב) שאם הקיפול החדש אינו טוב והקיפול הראשון הוא טוב וניכר, אינו אלא קלקול ומותר באותו קיפול לכמה שבתות.

אף לפי המ"ב וסיעתו המתירים לקפל שלא כסדר קיפולה הרגיל אפילו שעושה זאת שלא לצורך שבת, אסור לקפל כל בגדיו בשבת באופן זה, כמובא בדברי האליה רבה (סק"ט) שכתב: ודוקא בגדים שלבש בשבת אבל כשלא לבש בהן בשבת בכל עניין אסור כיון שהיה אפשר מערב שבת. עכ"ל. ומשמע שרק בבגדים שהדרך להשתמש בהם בשבת כגון בגדי שבת, שיש חשיבות לקיפולם, בהם התירו אפילו כשמקפלם שלא לצורך שבת (ובטעם הדבר נראה שלא גזרו הכנה כאשר אין הוכחה שעושה לצורך חול). אומנם מה שכתב הא"ר שאם יכול היה לקפלם מערב שבת אסור לקפלם בשבת, שאר האחרונים חלקו עליו, כמובא בפסקי תשובות (סק"ט).

זר זהב סביב

קיפול טלית של מצוה

מותר לקפל הטלית שלא כסדר קיפולה הראשון, אפילו אם אינו חוזר ללובשה בו ביום. והנוהגים לקפלה כסדר קיפולה הראשון, אין למחות בידם, שיש להם על מה שיסמוכו.

כ"כ הגר"ע יוסף (שו"ת יחוה דעת ח"ב סי' מ). המקילים לקפל את הטלית כסדר קיפולה הראשון, סומכים בכך על דעת הכלבו. ערוך השולחן (סע' יב) ציין גם הוא שיש הרבה שמקילים בזה. אך יש לציין שבטלית מצאנו סברות נוספות להקל, כגון שמעמד הטלית הוא כעין נוי מצוה, ולכן אם לא יקפלה תתקלקל מראיתה ויהיה בכך ביזוי, כמובא בבן איש חי המובא לעיל וכן בפוסקים הנזכרים בשו"ת יחו"ד שם. ולפי זה לא ברור מה הדין בבגדים רגילים (אומנם עיין מה שכתבנו להלן בשם הגר"מ אליהו).

לקפל הטלית לצורך שבת אחרת

יש מהפוסקים שהתירו לקפל הטלית של בית הכנסת לצורך שבת אחרת או מיום טוב ראשון לצורך יו"ט האחרון, ויש אוסרים.

עיין פס"ת סקט"ו ובדברי הגרע"י (הליכות עולם ח"ג פרשת ויחי ה"י, באמצע ד"ה והנה) שהביאו הדעות השונות.

בגדים שאין ניכר עליהם הקיפול

בגדים שאין ניכר עליהם הקיפול כלל, כמו גופייה, טלית קטן ובגדי ניילון אין איסור לקפלם, אפילו אם אינו מתכוון להשתמש בהם בו ביום.

כן משמע מהמ"ב (סקי"ח) שכתב בטעם ההיתר לקפלו שלא כדרך קיפולו הראשון שאין לקיפול זה שום קיום, ומשמע שבסוגי בגדים שהקיפול אינו ניכר בהם ניתן יהיה להתיר. וכעין זה כתב ערוך השולחן (סע' י): ואין זה קיפול פשוט אלא קיפול כמעשה אומנות ... אבל קיפול פשוט אין קפידא בכל גוני. עכ"ל. אך ציין אחרי זה (סע' יא) שלטעם של טירחא יש לאסור אף בקיפול פשוט. למעשה כתבו להקל בזה הגר"מ אליהו (שו"ת מאמר מרדכי ח"ד סי' מט) והשמירת שבת כהלכתה (פט"ו הלכה מט).

קיפול שאינו מדויק

אם אינו מקפיד על צורת הקיפול אלא מקפל בצורה שאינה מדויקת על מנת להקל על סידור הבגד בארון וכדומה, מותר לקפל, גם כאשר אין בכוונתו להשתמש בבגד בו ביום.

כן כתב ערוך השולחן (סוף סע' יא) וכן כתב השמירת שבת כהלכתה (פט"ו הלכה מט).

ד. הוצאת בגד מהמכבש

זה השולחן

שו"ע שב, ד מכבש; של בעל הבית מתירין אותו ליטול ממנו בגדים לצורך השבת, ושל אומן אסור מפני שהוא תחוב בחזקה והתרתו דומה לסתירה.

סביב לשולחנך

מקור הדברים במשנה (שבת קמא.). וכתב השו"ע כרמב"ם (פכ"ו הי"ב), שפסק כת"ק במשנה, ולא כרבי יהודה שהתיר אף בשל אומן אם היה מותר מהמכבש מערב שבת, ואף לא כטור ורבנו ירוחם (חי"ג ני"ב פד ע"א) שהבינו שאין פלוגתא (ולדעתם אף ת"ק מודה לר"י).

ניקוי בגד מלכלוך ללא שימוש במים

סעיפים ה-ח

ה. שפשוף בגד על מנת לרככו

זה השולחן

שו"ע שב, ה

חלוק לאחר כביסה הוא מתקשה, ומשפשפים אותו בידים לרככו, מותר לעשותו בשבת, שאינו מתכוין אלא לרככו. אבל סודר, אסור, מפני שמתכוין לצחצחו והוי כמלבן. וכובעים ושאר כלי פשתן דינן כסודר.

סביב לשולחנך

בגמרא (שבת קמ.) נאמר:

כי מטינן לבי רב ספרא עיילינא כי מטו עיליה, בעא מיניה: מהו לכסכוסי כיתניתא בשבתא; לרכוכי כיתניתא קא מיכוין ושפיר דמי או דילמא לאולודי חיורא קמיכוין ואסיר. א"ל: לרכוכי קא מיכוין ושפיר דמי. כי נפק אתא א"ל: מאי בעא מר מיניה. א"ל: בעי מיניה מהו לכסכוסי כיתניתא בשבתא ואמר לי שפיר דמי. ותבעי ליה למר סודרא סודרא לא קא מיבעיא לי דבעי מרב הונא ופשיט לי. ותיפשיט ליה למר מסודרא א"ל: התם מיחזי כי אולודי חיורא הכא לא מיחזי כאולודי חיורא. עכ"ל.

מפורש בגמרא שמותר לכסכס חלוק (כתניתא), אלא שגבי סודר לא ברור אם פשט לו להיתר או לאיסור. לדעת רמב"ם (פכ"ב הי"ז), רא"ש (סי' ט), הרב המגיד (שם) וטור רב הונא פשט לו את הספק לאיסור, לפי שיש לגזור בסודר שנראה כמכוון להוליד חיורא. אבל ראב"ד (בהשגות שם), רמב"ן (קמ. ד"ה הכא), רי"ף (נח.), ר"ן (שם ד"ה וגרסי') ועוד הבינו שפשט לו להיתר, וכל שכן שחלוק מותר.

ואילו שבולי הלקט (סי' קט) בשם פסקי רי"ד (קמ. ד"ה בעא) לא חילק בין סוגי הבגד, אלא בין סוג החומר ממנו הוא עשוי, ולכן אסר אף חלוק כאשר עשוי מפשתן, והתיר אפילו סודר כאשר אינו עשוי מפשתן.

להלכה, שו"ע פסק כרמב"ם. וכתבו ב"י ורמ"א להחמיר בחלוקי פשתן, כשבולי הלקט [אך לא להקל בסודר שאינו מפשתן, עיין ביאור הלכה ד"ה דינן. וכן בסע' ז כתב הביאור הלכה (ד"ה טיט שעל בגדו) שלא הקלו לכסכס מבחוץ בגד שיש עליו טיט שעשוי מצמר או משי, אע"ג שדעת השבולי הלקט (סע' קט בשם ר"ת) שרק בשל פשתן אסרו, היכא שהוא לקולא אין פוסקים כמותם].

סעיפים ו-ח

ו. ניקוי לכלוך חיצוני

זה השולחן

שו"ע שב, ו
קינוח טיט שעל רגלו או מנעליו

טיט שעל רגלו (או על מנעליו) (מ"ב סקכ"ו כתב להחמיר לכתחילה שלא לקנח טיט שעל מנעליו, אלא אם מקנחו בנחת); **מקנחו בכותל, אבל לא בקרקע, דלמא אתי לאשוויי גומות.** ויש מי שאוסר אף בכותל. ויש מי שמתיר בשניהם. והוא הדין דמותר להסירו במעט חרס הראוי לטלטל (ומ"ב סקכ"ח פסק כשו"ע).

סביב לשולחנך

טיט שעל רגלו

בגמרא (שבת קמא.) מובא:

אמר אביי ואיתימא רב יהודה: טיט שעל גבי רגלו מקנחו בקרקע ואין מקנחו בכותל. אמר רבא: מאי טעמא בכותל לא, משום דמיחזי כבונה, הא בנין חקלאה הוא [בנין גרוע של בעלי הכפרים], אלא אמר רבא: מקנחו בכותל ואין מקנחו בקרקע, דילמא אתי לאשוויי גומות [ואף שזה אינו פס"ר, גזרו שמא ישווה (תוספות ד"ה דילמא)]. איתמר מר בריה דרבינא אמר: אחד זה ואחד זה אסור. רב פפא אמר: אחד זה ואחד זה מותר. למר בריה דרבינא במאי מקנחי ליה, מקנחי ליה בקורה. ע"כ.

רבנו חננאל (שם ד"ה טיט שע"ג רגליו) פסק כמר בריה דרבינא שהחמיר בין בקרקע ובין בכותל, וכתב שמותר לקנח רק בקורה (מ"ב סקכ"ז – וכן מותר לקנח בכותל של עץ).

אולם ריי"ף (נח:) בשם בה"ג (הלכות שבת כא ע"א), רמב"ם (פכ"א ה"ב), רמב"ן (מלחמות שם) והרב המגיד (שם) פסקו כרבא שהתיר בכותל ואסר בקרקע.

לעומתם פסקו הרז"ה (שם), רא"ש (פ"כ סי' יג), רבנו ירוחם, טור, רשב"א (קמא. ד"ה אלא) ומאירי (ד"ה טיט) כרב פפא שהתיר בשניהם. וכתב המ"ב שאף לדעה זו אין לקנח במקום הגומא ממש.

להלכה, השו"ע פסק כרמב"ם, הרמ"א וט"ז (סק"ג) הקילו כרא"ש, ואילו הב"ח (סע' ג), אליה רבה (סקי"ז) ומג"א (סקי"ב) החמירו כר"ח. ומסקנת המ"ב (סקכ"ח) לפסוק כשו"ע.

טיט שעל מנעליו

בגמרא מובא היתר קינוח רק ביחס ל"רגליו", אך "מנעליו" לא מוזכר שם. בב"י הביא שמהר"י אבוהב הסתפק האם יש להתיר, הרי להלן (שבת קמא: ושו"ע סע' ח) נפסק שאין מגררין מנעל. אבל הב"י הכריע להתיר, ודחה הראיה מאיסור גרירת מנעל, כיון שיש לחלק בין גרירה שהיא פעולה שיש בה פסיק רישא של איסור ממחק לבין קינוח בנחת שאינו פס"ר שיהא ממחק. לשיטתו, היכא שאינו פס"ר יש להתיר, וכן יש להבחין בין קינוח שמותר לגרידה שאסורה (חילוק זה נראה גם בהמשך). וכן פסקו רמ"א וט"ז (סק"ג), ולכן התיר ט"ז לקנח מנעליו על ברזל שלפני בית הכנסת היכא שאינו חד באופן שיהא פס"ר.

אבל ב"ח (ומג"א סקי"ז הביאו בשתיקה) החמיר בכל קינוח במנעל, לפי שרק בטיט על רגלו התירו משום צער הגוף, מה שאין כן לגבי מנעל, דחיישינן שמא ישכח וימחק (בדומה לקינוח טיט שעל רגלו בקרקע). אך כתב שאם מקנח בנחת באופן שלא נוגע בעור - יש להתיר[13]. המ"ב (סקכ"ו) הביא מחלוקת זו ומשמע מדבריו

13 וזה מה שהוזכר בגמרא בשבת (קכד:) דרבא איתווס מסאניה טינא ואתא שמעיה שקל חספא ומכפר ליה, שעשה כן בנחת, ולא כב"י שלמד מזה שאף אם אינו בנחת מותר.

שאע"פ שמעיקר הדין יש להקל כרמ"א, לכתחילה יש להחמיר למעשה, ולכן כתב שיש לקנח בנחת, ובפרט אם הטיט לח שאז אין להחמיר כלל.

זר זהב סביב

קינוח טיט יבש

יש להחמיר ולאסור קינוח טיט יבש שנמצא על מנעליו, משום חשש טוחן. אך אם הטיט על רגלו יש להקל, משום צער הגוף.

להלן כתב השו"ע (שב, ז) שיש חשש טוחן בגירוד טיט יבש, ועל פי זה כתב הביאור הלכה (ד"ה או) שיש לאסור לקנחו אם הוא על מנעליו. וכן כתב הפמ"ג (מש"ז סק"ג). אבל אם הטיט על הגוף ממש, כתב הפמ"ג שיש להקל משום צער הגוף, והביאו הביאור הלכה שם.

—

זה השולחן

שו"ע שב, ז
טיט שעל בגדו

טיט שעל בגדו, משפשפו מבפנים, דלא מוכחא מלתא לאתחזויי כמלבן, אבל לא בחוץ, דדמי למלבן. ומגררו בצפורן (מ"ב סקל"ד – או בגב סכין. ואפשר דאפילו בחודו של סכין מותר). ויש מפרשים דהני מילי לח, אבל יבש אסור (מ"ב סקל"ו – ועל ידי אינו יהודי מותר, דהוי שבות דשבות במקום כבוד הבריות. ובשו"ת יביע אומר ח"ח או"ח לט אות ה התיר אפילו על ידי יהודי אם אין לו בגד אחר), דהוי טוחן (שמירת שבת כהלכתה פט"ו הלכה לא – אם היה הלכלוך דבר שנטחן מכבר, או שנתבשל, מותר, דאין טוחן אחר טוחן).

סביב לשולחנך

איסור שפשוף טיט שעל הבגד

בשבת (קמא.) מובא: אמר רב כהנא: טיט שעל גבי בגדו מכסכסו [משפשפו] מבפנים, ואין מכסכסו מבחוץ. מיתיבי: טיט שעל גבי מנעלו מגררו בגב סכין, ושעל בגדו מגררו בצפורן ובלבד שלא יכסכס, מאי לאו שלא יכסכס כלל, לא שלא יכסכס מבחוץ אלא מבפנים. ע"כ. וכן מובא בשו"ע. וכתב המ"ב (סקל"א) שלעניין זה אין הבדל בין משי לפשתן או צמר.

בעניין חומרת האיסור, כתב רש"י (ד"ה מבפנים): ומלבן ממש לא הוי, דאין נותן שם מים. ע"כ. וביאר שעה"צ (סקמ"א) שאף על פי שבטלית חדשה שחורה כהאי גוונא כשמנערה מהעפר עובר על איסור מלבן (לרש"י ודעימיה), שם טעם החיוב לפי שהוא מתכוון לצחצחו וזהו תיקונו ממש, מה שאין כן כאן שאינו מתכוון אלא להסיר הטיט, ורושם הלכלוך נשאר עליו עד שיעבירו על ידי מים, ולכן לא נחשב למלבן (ובזה מתורצת קושיית הגרעק"א בגליון הש"ס שם).

אופני ההיתר לשפשוף

בגמרא הנ"ל מוזכרים מספר היתרים לשפשוף הבגד:

א. כסכוס מבפנים – אופן ניקוי זה נזכר בגמרא. וביאר רש"י (ד"ה מבפנים) שמבפנים לא מוכחא מילתא לאיתחזויי כמלבן. וביאר המ"ב (סקל"ב) על פי הגר"א שאף על פי שבסע' ה אסרו כסכוס סודר אפילו מבפנים, שם האיסור מפני שמתכוון לצחצחו, ואילו כאן מתכוון רק להסיר הטיט.

ב. גרירה בצפורן – משמע מהגמרא שבאופן זה מותר אפילו מבחוץ, לפי שאין דרך ליבון בכך.

ג. גרידה בסכין – בגמרא מוזכר היתר גרירה בגב הסכין, וק"ו הוא, שהרי הוא פחות חד מציפורן (גר"א סע' ח). הטור הבין שאפילו בסכין עצמה מותר, והב"י העלה שאפשר שאפילו בחודה של סכין יהיה מותר. יחד עם זאת העיר הב"י שברי"ף ורמב"ם מובא היתר לציפורן בלבד. וכך הביא בשו"ע. המ"ב (סקל"ד) הביא את דברי הב"י לפיהם אפשר שאף בחודו של סכין יהיה מותר (נראה שבסכינים חדשים כמו שיש בימינו אין היתר זה שייך. וצ"ע).

גרירת טיט יבש

הטור הביא בשם רבינו פרץ[14] שכל ההיתרים שנזכרו לעיל, כגון לשפשף מבפנים וכן לגרר בציפורן או בסכין, לא נאמרו אלא בטיט לח בלבד ואילו בטיט יבש הדבר אסור משום טוחן, ואע"פ שזו מלאכה שאינה צריכה הדבר אסור מדרבנן. והביא השו"ע דבריו בשם יש מפרשים. ובשמירת שבת כהלכתה (פט"ו הלכה לא) כתב שאם היה הלכלוך דבר שנטחן מכבר או שנתבשל, מותר, לפי שאין טוחן אחר טוחן.

במ"ב (סקל"ו) התיר לגרר טיט יבש במציאות שאם לא ינקה יהיה בזה משום כבוד הבריות. וההיתר הוא דווקא אם יעשה זאת על ידי גוי, שאז הוי שבות דשבות (שעה"צ ס"ק מד). ובשו"ת יביע אומר (ח"ח או"ח לט אות ה) התיר אפילו על ידי יהודי אם אין לו בגד אחר, בצירוף האפשרות שדעת השו"ע להקל בעיקר דין זה, שאין איסור טחינה כלל בגירוד טיט יבש, שהרי הביא דברי רבנו פרץ בשם יש אומרים, והרי סתם ויש אומרים הלכה כסתם, כמו שכתב כבר החיד"א (מח"ב שב סק"ג). וגם בשמירת שבת כהלכתה (פט"ו הערה עט) ציין למקילים בזה.

—

זר זהב סביב

גירוד לכלוך באופן שמסיר מראיתו

אסור לנקות כל לכלוך הנמצא על בגדו, אלא אם אינו מקפיד עליו או שמדובר בבגד ישן, או באופן שאחר שמנקה את הלכלוך הכתם לא עובר לגמרי.

כך עולה מדברי הביאור הלכה (סע' א ד"ה עליה), והוכיח כן מבה"ג (פכ"ד) ורבנו חננאל (קמז. ד"ה אמר) שמכלילים במושג 'טלא' הנזכר בגמרא (שבת קמז.) כל דבר טינוף שמונח על בגדו, כגון זרע פשתן או לכלוך מתבשיל. ואומנם מדברי הט"ז (סק"ו) משמע שמתיר לנקות כתם, שכן כתב להתיר לגרד מראה הטיט או שאר טינוף שעל בגדו כדי שיוכל להתפלל בנקיות. אבל במ"ב (סקל"ו) הביא דבריו ודחה אותם, שהרי סוף סוף הוא מכוון ליפות הבגד ולצחצחו. וכן בביאור הלכה (סע' ז ד"ה דהוי טוחן) האריך לחלוק על דברי הט"ז, וכתב שיש בזה משום אולודי חיורא, כמו במכסכס סודר, וחייב חטאת [לכאורה היה נראה לומר שכל הנזכר כאן היינו דווקא לרש"י המחייב על ניעור טלית מעפר שעליה, ואילו לתוספות (קמז. ד"ה המנער) המחייבים רק בטל אין חיוב דאורייתא בזה. אבל לענ"ד נראה שאין מחלוקתם אלא בניעור, שלדעתם לא שייך לקרוא בשם ליבון לניעור בגד אלא כשנעשה ליבון זה על ידי מים, כמו שכתב הרשב"א המובא בהרב המגיד (פ"י הי"ח) שניעור אינו כיבוס גמור, אבל בשאר אופני כיבוס אינם חולקים. וראיה מכסכוס סודר שלא חילקו לומר שדווקא סודר שחור חדש ומקפיד עליו אסור, אלא סתמו לאיסור בכל מידי. ועיין בשעה"צ (סקמ"א) ודו"ק. וכן עיין בביאור הלכה (שב, ט ד"ה מתר) שכתב שאין דרך ליבון בזריקת מים על גבי בגד המונח בחמה אלא בבגדי פשתן חדשים, אבל בבגדים ישנים אפילו הם מפשתן אין אופן ליבון אלא בכיבוס וסחיטה, וגם שם לא מצאנו פלוגתא].

14 בטור כתב שמקור דברי רבנו פרץ הוא בתוספתא, אך בשעה"צ (סקמ"ב) העיר שאין זה מובא בתוספתא, ואפשר שצריך להגיה 'בתוספות' במקום תוספתא, שכן מובא גם בהגהת סמ"ק שהוא מתוספות רבנו יהודה.

—

זה השולחן

אין מגרדין (בסכין או בצפורן) **מנעל, בין חדש בין ישן, מפני שקולף העור והוי ממחק** (ביאור הלכה ד"ה אין – במקום שיש צד נוסף, יש להקל אם הטיט לח).

שו"ע שב, ח גרירת מנעל

סביב לשולחנך

גרירת מנעל

בגמרא בשבת (קמא. – קמא:) מובא: א"ר אבהו א"ר אלעזר אמר ר' ינאי: מגררין מנעל חדש אבל לא ישן. במה מגררו, א"ר אבהו: בגב סכין. א"ל ההוא סבא: סמי דידך מקמי הא דתני רבי חייא אין מגררין לא מנעל חדש ולא מנעל ישן. ע"כ.

בעניין זה כתבו רש"י (ד"ה אבל), טור ורוב הפוסקים שהחשש הוא שקולף העור והוי ממחק [אבל רמב"ם פכ"ב כללו בדיני מלבן] וכן פסק השו"ע. וכתב הב"י שמשמע שאפילו אם היה עליו טיט, אסור לגררו (ולכן השמיטו הפוסקים את הברייתא שם שטיט שעל גב מנעלו מגררו בגב סכין, שכן למסקנת הגמרא אין מגררין מנעל כלל).

המדובר כאן הוא בגרירה בכח, אבל כאשר עושה קינוח בנחת - שרי (מ"ב סקכ"ו ע"פ מג"א). והקינוח יהיה על הכותל (שם. ולא בקרקע, כמתבאר במ"ב סקכ"ח שאין הלכה כרמ"א שמיקל בזה).

האם יש היתר בטיט לח

לעיל נתבאר שלדעת רבנו פרץ המובא בשו"ע (שב, ז) אסור לגרד טיט יבש משום חשש טוחן, וכתב הב"י שלפי דבריו מתפרשים דברי הגמרא כאן לומר שאפילו שמדובר רק בטיט לח, מכל מקום אסור לגרר המנעל משום חשש ממחק. אבל הכלבו (סי' לא, לב ע"ד) ומאירי (ד"ה מה) פירשו הגמרא בטיט יבש, שהמנעל מיתקן בגרירתו, ואילו בטיט לח מותר לגרור.

להלכה, השו"ע סתם לאסור, ומשמע שאף אם מדובר בטיט לח אסור לגרר המנעל. אבל הביאור הלכה (ד"ה אין מגרדין) כתב שכאשר קיים צד נוסף יש לסמוך להקל בטיט לח, כגון אם מדובר בקינוח בכותל או בקינוח בנחת.

זר זהב סביב

מנעלים של ימינו

יש להסתפק האם איסור גרירת מנעל שייך אף במנעלים של ימינו, שאדרבה הגרירה פוגמת והורסת אותם.

עיין בארחות שבת (פי"ג סט"ז הערה כ) שצידד להקל בזה והניח בצ"ע. ואילו בשמירת שבת כהלכתה (פט"ו הערה קלח) הביא מהגרש"ז להחמיר, ומאידך בשולחן שלמה (ח"א ש"ב, ח סקט"ו) נטה להתיר בזה, והניח בצ"ע.

סעיפים ט-י

כיבוס על ידי מים

ז. כיבוס עור

זה השולחן

שו"ע שב, ט מותר ליתן מים על גבי מנעל לשכשכו; אבל לכבסו, דהיינו שמשפשף צדו זה על זה, אסור (ביאור הלכה ד"ה אבל – יש להחמיר ולאסור מדרבנן כיבוס אפילו בלא כסכוס, ואפילו בעור קשה, ואין להתיר אלא שכשוך בלבד).

סביב לשולחנך

במשנה זבחים (צג:) נאמר [גבי דם חטאת שניתז על בגד, שעליו נאמר (ויקרא ו כ) שצריך כבוס]: אחד הבגד ואחד השק ואחד העור טעונין כיבוס. ובגמרא (שם, צד. – צד:) מתברר דין זה באריכות, וזו לשונה:

למימרא דעור בר כיבוס הוא. ורמינהו היתה עליו לשלשת מקנחה בסמרטוט היתה של עור נותן עליה מים עד שתכלה, אמר אביי: לא קשיא, הא רבנן הא אחרים, דתניא הבגד והשק מכבסו הכלי והעור מגררו אחרים אומרים הבגד והשק והעור מכבסו והכלי מגררו. כמאן אזלא הא דאמר רב חייא בר אשי: זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב ושכשיכי ליה מסאניה במיא, כמאן כרבנן. אמר רבא: ומי איכא למאן דאמר עור לאו בר כיבוס הוא, והכתיב: "והבגד או השתי או הערב או כל כלי העור אשר תכבס" ... אלא אמר רבא: כל כיבוס דלית ליה כיסכוס לא שמיה כיבוס, והא דאמר רב חייא בר אשי זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב ושכשיכי ליה מסאניה במיא שכשוך אין אבל כבוס לא, אי ברכין וכדברי הכל אי בקשין וכאחרים. אי הכי בגד נמי, בגד שרייתו זהו כיבוסו ... דרש רבא: מותר לכבס מנעל בשבת, א"ל רב פפא לרבא: והא"ר חייא בר אשי זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב ושכשיכי ליה מסאניה במיא שכשוך אין אבל כיבוס לא, הדר אוקי רבא אמורא עליה ודרש דברים שאמרתי לפניכם טעות הם בידי ברם כך אמרו שכשוך מותר כיבוס אסור. ע"כ.

מדברי הגמרא עולה שישנם ג' אופני ליבון בעור:

א. שכשוך - הוא נתינת העור במים בלא שנוגע בידיו כלל (ביאור הלכה ד"ה אבל).

ב. כסכוס - שמשפשף צידו זה על זה[15] (ע"פ רש"י זבחים שם, והובא בשו"ע).

ג. כיבוס - יש פוסקים שכתבו שכיבוס היינו כסכוס (רש"י, שו"ע), ויש פוסקים שסוברים שפעולת כיבוס נעשית על ידי העברת ידיו על גב העור, ואינה פעולה חזקה כמו כסכוס [מסקנת ביאור הלכה (שם) בדעת רמב"ם, ר"ף ורא"ש], כמו שיבואר להלן.

לדעת רבנן בעור קשה אין איסור כיבוס כלל (אפילו על ידי כסכוס, וכל שכן שמותר שכשוך), ואפילו בעור רך אסור רק אם גם מכסכסו. ואילו לדעת אחרים, בין עור רך ובין עור קשה, אם מכסכסו אסור, אבל אם

15 אולם אין הכונה שכל שלא שפשף לא נחשב זה ככסכוס, אלא אף אם חופף במים את מקום הלכלוך ומדיחו שיהיה נקי, נחשב ככסכוס (ביה"ל ד"ה זה). לפי זה צריך לומר שההבדל אינו באופן הפעולה אלא בתוצאה שלה, שכיבוס ושכשוך אינם מנקים היטב.

משכשכו או אפילו מכבסו, מותר. להלכה, פסקו הראשונים כדעת חכמים (רי"ף נט., ר"ן שם, רמב"ם פכ"ב הי"ח, ראש פ"כ סי' יד ורש"י. מלבד השאילתות פרשת מצורע סי' פח שפסק כאחרים, והזכירו המ"ב סקל"ט בתור 'יש אומרים').

כיבוס על ידי כסכוס – האם אסור מהתורה

מפשט הגמרא משמע שאם מכבס על ידי כסכוס חייב, וכן כתב המ"ב (סקמ"ב). אבל הגר"ז (סי"ט) כתב שהוא אסור רק מדברי סופרים, והביאו כה"ח (ס"ק סד) בשתיקה. וכן בשו"ת אבני נזר (קנז אות ה) הביא דעת הגר"ז וביאר שלמד כן מכך שעור אין חייבים על סחיטתו וממילא קל וחומר שאין חייבים על כיבוסו, וכתב שאין פירושו של הגר"ז מחוור לו. אבל אחר כך (שם אותיות יא-יב וכן בסוף התשובה) נראה שחזר בו וצידד לדברי הגר"ז שאין חייבים על ליבון עור, וביאר שמה שהתכוונה הגמרא היינו שהוא בר כיבוס מצד שהוא בולע אך אין הלכלוך מקלקל מראיתו, ולכן אין אסור כיבוס זה מהתורה ומכל מקום גזרו עליו. וציין שכן כתב בהדיא המאירי (שבת קמא:) וזו לשונו: ואף בשל עור כבוסו אסור משום סחיטה ואף על פי שאין בו ליבון שמא יבא לסחוט דבר שיש בו משום לבון אלא שהשכשוך מותר כמו שהתבאר בזבחים פרק דם חטאת. עכ"ל.

כיבוס עור ללא כסכוס – האם אסור מדרבנן

בזבחים (שם) מבואר: כל כיבוס דלית ליה כיסכוס לא שמיה כיבוס, והא דאמר רב חייא בר אשי זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב ושכשיכי ליה מסאני במיא שכשוך אין אבל כיבוס לא, הדר אוקי רבא אמורא עליה ודרש דברים שאמרתי לפניכם טעות הם בידי ברם כך אמרו שכשוך מותר כיבוס אסור. ע"כ. דהיינו שרבא סבר מתחילה שכיבוס מנעל מותר, אך חזר בו ואסר כיבוס, והתיר רק שכשוך.

הרבה ראשונים סוברים שדברי רבא חוזרים גם על הרישא, כלומר שלמסקנה יש לאסור מדרבנן כל כיבוס ואפילו בעור קשה ואפילו אם לא מכסכס, ורק שכשוך מותר (ולפי דבריהם יש לחלק בין דם חטאת שנזכר במשנה שם לבין דיני שבת). ועיין בביאור הלכה (ד"ה אבל לכבסו) שהוכיח שזו דעת רמב"ם[16] (פכ"ב הי"ח), רי"ף (נט.), ראש (פ"כ סי' יד) וטור.

אבל ראשונים אחרים סוברים שגם רבא לא התכוון לומר שכיבוס אסור באופן מוחלט אלא כאשר עושה גם כסכוס, ואין איסור אפילו מדרבנן כשעושה כיבוס בלא כסכוס. לדבריהם לא הובא במימרא זו של רבא חידוש למעשה, וזו דעת רש"י (קמב: ד"ה נוטל) ור"ן (נט.).

הלכה למעשה, מדברי השו"ע משמע שסובר שאין איסור בכיבוס בלי כסכוס, וכן העיר הביאור הלכה (שם) בדעת השו"ע. וכך היא דעת אחרונים נוספים (פרישה אות י, לבוש, חיי אדם כלל כב סעי' יא, ערוך השולחן סע' יח. וצידד כדעה זו גם בשו"ת ציץ אליעזר ח"ה סי' י).

אבל הביאור הלכה (שם) האריך בזה מדברי הגמרא עולה ששכשוך, כלומר נתינת מים על עור בשבת, מותרת, בין אם הוא רך או קשה, ואפילו כיבוס ממש מותר, כל שלא עושה גם כסכוס. אבל אח"כ מובא (שם): דרש רבא: מותר לכבס מנעל בשבת, א"ל רב פפא לרבא: והא"ר חייא בר אשי זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב ושכשיכי ליה מסאני במיא שכשוך אין אבל כיבוס לא, הדר אוקי רבא אמורא עליה ודרש דברים שאמרתי לפניכם טעות הם בידי ברם כך אמרו שכשוך מותר כיבוס אסור. ע"כ. דהיינו שרבא סבר מתחילה שכיבוס מנעל מותר, אך חזר בו ואסר כיבוס, והתיר רק שכשוך.

הרבה ראשונים סוברים שדברי רבא חוזרים גם על הרישא, כלומר שלמסקנה יש לאסור מדרבנן כל כיבוס ואפילו בעור קשה ואפילו אם לא מכסכס, ורק שכשוך מותר (ולפי דבריהם יש לחלק בין דם חטאת שנזכר במשנה שם לבין דיני שבת). ועיין בביאור הלכה (ד"ה אבל לכבסו) שהוכיח שזו דעת רמב"ם[16] (פכ"ב הי"ח), רי"ף (נט.), ראש (פ"כ סי' יד) וטור.

אבל ראשונים אחרים סוברים שגם רבא לא התכוון לומר שכיבוס אסור באופן מוחלט אלא כאשר עושה גם כסכוס, ואין איסור אפילו מדרבנן כשעושה כיבוס בלא כסכוס. לדבריהם לא הובא במימרא זו של רבא חידוש למעשה, וזו דעת רש"י (קמב: ד"ה נוטל) ור"ן (נט.).

הלכה למעשה, מדברי השו"ע משמע שסובר שאין איסור בכיבוס בלי כסכוס, וכן העיר הביאור הלכה (שם) בדעת השו"ע. וכך היא דעת אחרונים נוספים (פרישה אות י, לבוש, חיי אדם כלל כב סעי' יא, ערוך השולחן סע' יח. וצידד כדעה זו גם בשו"ת ציץ אליעזר ח"ה סי' י).

אבל הביאור הלכה (שם) האריך בזה

16 הרמב"ם (הלכות מעשה הקרבנות פ"ח ה"ב) פסק שעור קשה צריך גרידה בדם חטאת, כרבנן, ואילו בהלכות שבת (פכ"ב הי"ח) סתם לאסור לכבס מנעל או סנדל והיינו בין קשים ובין רכים, וביאר הביאור הלכה (ד"ה אבל לכבסו) שדעת הרמב"ם שמדרבנן קאמר שיש איסור כיבוס בעור. ועיין בשו"ת אבני נזר (סי' קנז אותיות טז-יז) שהבין בדעת הרמב"ם שדווקא בכסכוס גמור אסר הרמב"ם מדרבנן אטו כיבוס בגד, ע"ש להבנת דרכו בסוגיה.

ולמסקנתו יש להחמיר ולאסור כיבוס אף בלא כסכוס. והוסיף (שם, ד"ה זה) שגם הנצי"ב בספר העמק שאלה (מצורע סי' פח) האריך בזה והעלה שלדעת הרבה ראשונים כיבוס אסור אף בלא שפשוף.

כאמור, לפי דעה זו איסור כיבוס בלא כסכוס הוא מדרבנן, וכן כתב הביאור הלכה (שם), אך אחר כך (בהגה במוסגר) העלה אפשרות שברכים אסור אף מדאורייתא, וכדעה זו משמע גם בהגהות חכמת שלמה כאן, ע"ש לדרכו שדומה לביה"ל.

ח. כיבוס בגד במים

זה השולחן

שו"ע שב, ט
איסור כיבוס במים

אבל בגד שיש עליו לכלוך, אסור אפילו לשכשכו, דזהו כבוסו, אלא מקנחו בסמרטוט בקל ולא בדוחק, פן יסחוט.

סביב לשולחנך

כתב הרמב"ם (פ"ט הי"א): המכבס בגדים הרי הוא תולדת מלבן וחייב. ע"כ. ובגמרא (זבחים שם) מבואר שלגבי בגד[17] שרייתו במים זהו כיבוסו, ולכן כל נתינת מים עליו אסורה מהתורה. בשל כך כתבה הגמרא (שבת קמב:) שאם הייתה עליו לשלשת מקנחה בסמרטוט בלבד ואסור ליתן עליה מים, וכן כתב בשו"ע (שב, ט).

אומנם מבואר בגמרא בכמה מקומות[18] שישנם אופנים שבהם התירו שריית בגד במים, ולכן נדונו בפוסקים אופני ההיתר השונים, כמו שיבואר כעת.

—

17 הטור הביא בשם מהר"ם שלא אומרים 'שרייתו זהו כיבוסו' אלא בבגד פשתן אבל לא בשל צמר, ומטעם זה התיר ליתן מים על בגד צמר שנפל עליו יין. והטור תמה שלא מצינו חילוק זה בגמרא. וכן בשו"ע ושאר הפוסקים החמירו בזה.

המהרש"ל (בביאורו לטור) רצה להתיר ליבון בגדים צבועים, אבל למעשה נמנע מלהקל. והביאו דרישה (סקי"ב). הב"ח (סע' ו) הביאו גם כן והוכיח מהגמרא שאסור ליבון גם בבגדים צבועים. וכן כתב המ"ב (סקל"ט).

18 כגון ביומא (עז:): ת"ר ההולך להקביל פני אביו או פני רבו או פני מי שגדול ממנו עובר עד צוארו במים ואינו חושש; בביצה (יח.): דאמר רב חייא בר אשי אמר רב: נדה שאין לה בגדים מערמת וטובלת בבגדיה; בשבת (קכ.): אמר רב יהודה אמר רב: טלית שאחז בה האור מצד אחד נותנין עליה מים מצד, אחר ואם כבתה כבתה; וכן בשבת (קמז:): דאמר רב יהודה אמר שמואל מסתפג אדם באלונטית ומביאה בידו לתוך ביתו.

זה השולחן

שו"ע שב, ט
כיבוס בגד נקי

אבל בגד שיש עליו לכלוך, אסור אפילו לשכשכו, דזהו כבוסו, אלא מקנחו בסמרטוט בקל ולא בדוחק, פן יסחוט. הגה: ובגד שאין עליו לכלוך, מותר לתת עליו מים מועטים ולא מרובים, שמא יסחוט. ויש אוסרים בכל ענין.

סביב לשולחנך

כיבוס בגד נקי – דעות הראשונים

התוספות (שבת קיא. ד"ה האי) כתבו שגדר "שרייתו זהו כיבוסו" הוא דווקא כאשר יש טיפת דם או טינוף על הבגד. ולכן, בגד שהושחר מחמת לבישה או תשמיש, למרות חוסר נקיותו כל שאין עליו טינוף לא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו. אבל הרשב"ם (מובא בתוספות ק"כ. ד"ה נותן) אסר את השרייה אף בבגד נקי, ולכן אסר נתינת מים על טלית שאחז בה האוּר. וכן כתב הגהות מיימוניות (פי"ב אות ג), וכן כתב הטור (סי' שלד). וכן בסי' שיט אסר הטור לסנן מים בסודר מטעם ליבון אף שאין עליו לכלוך. וכך מובא בדברי הגהות מיימוניות (פכ"ב אות צ) בשם רא"ם (סי' רעד) ובשם בה"ג (שבת פכ"ד) שאסרו ליתן מים על בגד אף אם אין עליו לשלשת, וטעמם כאמור שאף בבגד נקי שייך איסור ליבון.

פסיקת השו"ע ומחלוקת האחרונים בדעתו

בשיטת השו"ע מצינו סתירות: כאן כתב כלשון הטור בסי' זה: "בגד שיש עליו לכלוך אסור" ומשמע שדווקא בבגד מלוכלך אסרו, וכן בסי' שיט (סע' טז) התיר לשתות מים שיש בהם תולעים על ידי סינונם במפה, והוא ע"פ שיטת המקילים, כמבואר בב"י שם. אבל בסי' שלד (סע' כד) גבי טלית שאחז בה האור הביא דעת המחמירים וכתב עליה שנראים הדברים. וגם בסי' שיט (סע' י) אסר לסנן מים בסודר משום מלבן.

ולכן נחלקו האחרונים מהי דעת השו"ע: הגר"א (כאן) הבין שדעת השו"ע להחמיר, וכתב שגם את דבריו כאן ניתן לפרש אף לפי הדעה המחמירה, דלישנא דמתניתין נקט [ומה שהיקל מעיקר הדין בסע' י היינו בצירוף שניגוב במגבת הוה דרך לכלוך. כן כתב בביאור הלכה ד"ה שיש עליו].

אבל הרמ"א (שב, ט) כתב: ובגד שאין עליו לכלוך, מותר לתת עליו מים מועטים ולא מרובים, שמא יסחוט. ויש אוסרים בכל עניין. ע"כ. מכך שכתב הרמ"א "ובגד שאין עליו לכלוך מותר לתת עליו מים" משמע שבא לפרש את דברי השו"ע שאם אין על הבגד לכלוך יש להקל. וכן מוכח מדברי הפמ"ג (א"א סקי"ח) ומג"א (שיט סקי"א) שהבינו שדעת השו"ע כמקילים.

פסיקת הרמ"א ויתר נושאי הכלים

ממסקנת הרמ"א שכתב שיש אוסרים בכל עניין משמע שלמעשה דעתו להחמיר שיש כיבוס אף בבגד נקי. גם הגר"א מיקל כדעה שאין כיבוס בבגד נקי, וכן האליה רבה (ס"ק כה) כתב שדעת רוב הראשונים להקל. אבל המ"ב (סקמ"ח) כתב להחמיר, וכן בביאור הלכה (ד"ה שיש) הביא מחלוקת הפוסקים בזה וכתב שיש להחמיר בשל תורה. וכן פסק להחמיר השמירת שבת כהלכתה (פט"ו ה"ג. וע"ש הערה ד).

אומנם אף למחמירים נראה שבעת הצורך יש מקום להקל, כמובא בביאור הלכה (שכ, יח ד"ה טוב להנהיגם) שהתיר בשעת הצורך לגרור יין ומים שנפלו על גבי המפה, וביאר שסומכים על המקילים בכיבוס בגד נקי, ע"ש. וכן בסי' שב (סע' י ד"ה דלא) צירף דעתם. וכן בסי' שיט (סע' י ד"ה משום ליבון) כתב דהיכא שהבגד עשוי לכך, אין לחשוש לליבון אף אם הבגד נקי, וכך ביאר הא דמשמרת שלא חוששים לליבונה, ע"ש. וכן עיין בערוך השולחן שכתב (שב סע' יט) שהפוסקים נקטו

להחמיר ואילו בסי' שיט (סע' לג) כתב שהמיקל לא הפסיד. וכן עיין למרן הראי"ה שכתב (אורח משפט עד) בפשיטות להקל בזה.

אבל לדעת הילקוט יוסף (סי' שא הלכה ט, הערה יא) אף מעיקר הדין יש להקל, ונימק שמכיוון שאין דעת השו"ע מבוררת ויש פנים לכאן ולכאן, אפשר לתפוס להקל. והוסיף שכך השיב לו הגר"ע יוסף. וכן כתב בחזון עובדיה (ח"ו עמ' קמג-קמה).

ודע, שאף למקילים בדין זה הוא דווקא אם המים הם מועטים, אבל במרובים אסור מחשש שמא יסחט (רמ"א, מ"ב סקמ"ו). ואם הוא בגד שאינו מקפיד על מימיו מותר אף במים מרובים (מ"ב סקמ"ז). וכן מותנה היתר זה דווקא אם אינו מתכוון ללבן הבגד בנתינת המים הנ"ל (מ"ב סקמ"ו).

זר זהב סביב

הוספת מים לדלי שבתוכו בגד ששרוי במים

מ"ב (סקנ"ה) – צריך ליזהר שלא לשפוך שום מים לתוך כלי ששרויים בו בגדים לכבסם, אם לא שמי המשרה עולים מכבר למעלה על הבגדים שאז מסתבר שמותר.

ט. כיבוס בדרך לכלוך, כיבוס בנוזלים מועטים והאם בעינן כוונה בכיבוס

זה השולחן

שו"ע שב, י הרוחץ ידיו, טוב לנגבם בכח זו בזו ולהסיר מהם המים כפי יכלתו קודם שיקנחם במפה. הגה: ויש שכתבו דאין לחוש לזה, דלא אמרינן שריית בגד זהו כבוסו בכי האי גוונא, דאין זה רק דרך לכלוך, וכן נוהגין. ולכן מותר לנגב ידיו בבגד שהטיל בו תינוק מי רגלים כדי לבטלם, שאין זה רק דרך לכלוך בעלמא (מ"ב סקנ"ג - אבל כשיש עליו צואה אסור להעבירו אפילו על ידי ניגוב הידים). אבל אסור ליתן מים ממש על המי רגלים כדי לבטלם.

סביב לשולחנך

מחלוקת הפוסקים בכיבוס בדרך לכלוך ופסיקת השו"ע ונושאי הכלים

תוספות (שבת קיא: ד"ה האי) כתבו: ושמע ר"י מפי הנשים שהתיר ר"ת [ליטול ידיה] ולקנח ידיה בבגד כיון שהוא דרך לכלוך כדי שתוכל להתפלל ולברך. ואין נראה לר"י שהרי היא מתכוונת לטהר הלכלוך ודרך רחיצה וליבון הויא זה הקינוח. ע"כ. כדעת ר"ת פסקו רוב הפוסקים (תוספות ביצה יח. ד"ה מערמת, רא"ש יומא פ"ח סי' ד, מרדכי סי' שפט, סמ"ק סי' רפב עמ' רפג[19]).

אבל בטור הביא שמהר"ם אסר לנגב ידיו במפה, וזה כדעת ר"י [הפמ"ג (א"א סקי"ח) והעולת תמיד (ס"ק כא) סוברים שהמקילים בכיבוס בגד נקי יחמירו בדין זה, דהתירו רק כשהבגד נקי וכל פעולה נוספת מלכלכת אותו, אבל בדרך לכלוך

19 אומנם בהגהות מיימוניות כתב שהסמ"ק מחה בנשים שהקילו כך. וצ"ע.

לא יתירו. אבל הביאור הלכה (סע' ט ד"ה שאין) פקפק בזה, דאלו ב' היתרים נפרדים].

להלכה מלשון השו"ע (שב, י) משמע שמעיקר הדין הלכה כר"ת וסיעתו אלא שטוב להחמיר כמהר"ם, ורמ"א כתב שאף אין צורך להחמיר.

ג' ביאורים בטעם היתר כיבוס בדרך לכלוך

הפוסקים הביאו ג' טעמים לדין זה (עיין ב"ח סע' ו):

א. אין זה דרך ליבון אלא דרך לכלוך כן כתב ר"ת וזהו הטעם העיקרי המובא בפוסקים. והסתפק הב"י האם לטעם זה מותר אף ליטול ידיה ממש על הבגד, כלומר ליתן מים מרובים, דשופכים מיקרי (-כלומר המים מלכלכים את הבגד) ואין זה דרך ליבון, והביא שבאמת הכלבו (סי' לא כו ע"ד) והגמ"ר (ברכות סי' רו) הבינו כן[20], אך כתב שמשאר הפוסקים לא משמע כן, שמכיוון שאין בהם שום לכלוך חזו[21] לכיבוס ואסור. וכן כתב הרמ"א.

אמנם עיין ברא"ש (יומא פ"ח סי' ד), סמ"ג (לאוין סה, יב ע"ד), סמ"ק (שם עמ' רפג), הגהות מיימוניות (פכ"ב אות פ) וטור שמוכח מלשונם שהתיר ר"ת ליטול ידיה ממש, וכן מוגה בתוספות שלפנינו (קיא: ד"ה האי) על פי המהרש"א. ועיין בהגהות והערות שעל הטור (סקכ"ח) שהעירו בזה. ואכן בשערי תשובה (סק"י) הביא מהברכ"י (סק"ח) שהיקל בזה אלא שכתב שטוב יותר לעשות על ידי אינו יהודי.

במ"ב (סקל"ט) משמע שאף למחמירים מותר לנגב ידיו במפה, אפילו במציאות שעל ידי הניגוב הוטפחה המפה (שנרטבה עד כדי שיש בה טופח על מנת להטפיח).

עוד יש לדון, האם כיבוס בדרך לכלוך לא הוי דרך כיבוס כלל, או שמא הוי דרך כיבוס אלא שבאופן שמלכלך הבגד אינו נאסר. ונפק"מ אם הבגד כבר מלוכלך מצואה וכדומה, אם נאמר שכיבוס בדרך לכלוך אינו דרך כיבוס כלל אזי מותר לנגב הידיים בבגד למרות שלגבי הבגד הנ"ל המלוכלך בצואה הוה ניגוב זה ליבון, כיון שמקודם היה מלוכלך יותר. וכן כתב באמת להחמיר במ"ב (סקנ"ג) ושלכן כתב הרמ"א להתיר לנגב ידיו בבגד שהטיל בו התינוק מי רגלים, אבל צואה לא.

ב. אין כוונתו ללבן אלא לנגב ידיו ולבטל מי הרגלים כ"כ טור, ריב"א המובא בהג"מ פכ"ב הי"ח וסמ"ג לאוין סה יב ע"ד, ולכן חילקו בין מי רגלים שמותר לבין מקרה שיש צואה על בגדיו, שאז אסור, לפי שמתכוון לצחצח ולהעביר הלכלוך. וכן אם מתכוון ללבן בניגוב ידיו בבגד שיש בו מי רגלים, אסור (עיין מ"ב סקנ"ג). והגר"א (סע' ט) הוכיח שכך היא גם דעת הרמב"ם. להלכה, הגר"א פסק כדעה זו, אבל הביאור הלכה (ד"ה שיש עליו) הביא את דברי הגר"א וכתב להחמיר בזה. ובמ"ב (סקמ"ו) כתב להחמיר בזה אף לאידך גיסא, כגון כשהבגד נקי והוא נותן מים מועטים על גבי הבגד (שבזה יבואר לקמן שיש מקילים). וביאר המ"ב שההיתר הוא דווקא אם אינו מתכוון ללבן, אבל אם מתכוון ללבן אסור.

טעם היתר זה צריך ביאור, שהרי אם אין צואה על הבגד אין מדובר בדרך ליבון ומאי נפק"מ אם הוא מתכוון ללבן או לא. לכן נראה לומר שהמ"ב דקדק לכתוב זאת דווקא בעניין היתר של ליבון בגד נקי, לפי שבאמת ישנו חילוק בין היתר כיבוס בדרך לכלוך לבין כיבוס בגד נקי, שבכיבוס בדרך לכלוך הרי הבגד בעצם מתלכלך ולא הוי דרך מלאכה כלל, אבל בכיבוס בבגד נקי באמת הוה דרך מלאכה, אלא שכיון

20 לכאורה זה פשט הגמרא המתירה לנידה להערים ולטבול, ובגמרא זו מדובר במים מרובים. ואין לדחות שזהו דווקא כשהכיבוס הוא בבגד נקי, לפי שבאמת היתר אחד הוא, ואם מותר שם אז מותר גם כאן. ויל"ע.

21 יש לעיין מה הדין במים מרובים המלוכלכים ממש, וכגון אדם שנתלכלכו ידיו בבוץ, האם מותר לו ליטול ידיו על גבי הבגד. ולכאורה יש להתיר לפי שאלו לכל הדעות מלכלכים את הבגד, וכן אין לגזור משום אתי לידי סחיטה, אם אינו מקפיד על מימיו.

שהוא אינו מתכוון ללבן מגרעת מחשבתו מעשיית המלאכה. עניין זה דמי לניעור בגד כאשר אינו מקפיד עליו, שמותר (כמובא בסע' א), ושם ביאר הרב המגיד שכיון שלא מקפיד לא הוי פס"ר לגביה. על כן יש לומר שגם בנידון שלנו נאמר כך, שאם הוא מתכוון ללבן ידיו בעת הניגוב הדבר נחשב כמלאכה ואסור.

ג. כיוון שאין בו אלא דבר מועט אין בו משום כיבוס כן כתב הטור וכן הובא בסמ"ג (שם). וכתב המ"ב (סק"נ) שמטעם זה לבד היה ניתן להתיר אף לחולקים על ר"ת, אלא שמכיוון שאין אנו בקיאים איזה מיקרי מעט, לכן כתבו שמנהג כשר לנגב ידיו בכח, כמו שהובא בשם מהר"ם. ונראה שכך היא דעת הרא"ם (סי' רעד) שלא הביא שום היתר בעניין ליבון הבגדים אלא זה. ואף שנידה מערמת בגדיה וטובלת וכן ההולך להקביל פני רבו נכנס עבור זה אף במים מרובים, פירש שם דמיירי שלבושים בגדים מעור.

י. כיבוס חומרים שאינם בולעים

זר זהב סביב

כלי עץ מ"ב (סקמ"א) – בכלי עץ לכולי עלמא אין חשש כיבוס.

—

זר זהב סביב

זכוכית זכוכית אינה בולעת, ולכן מותר לנקות משקפיים או להעביר הזיעה מעל החלונות.

עיין במ"ב (שכג ס"ק לח) בשם המהרי"ל שהיה אוסר לשטוף בשבת את הזכוכית בשיבולת שועל להצהירו, וכתב: וצריך טעם למה, ואפשר דס"ל שדוקא להדיח הכלים שיהיו נקיים שרי, אבל לא להצהירו, ודוחק. ע"כ. ומשמע שכל שלא להצהירו אין חשש.

—

זר זהב סביב

חומרים סינתטיים נחלקו אחרוני זמננו האם חומרים הסינתטיים המצויים בימינו, בדוגמת ניילון, דינם ככלי עץ או ככלי עור.

דעת שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' עו), הגרש"ז (מובא בשש"כ פט"ו הערה כה, פי"ב הלכה מה) והגרי"ש אלישיב (בארחות שבת ח"א פי"ג הערה ו) שמעיקר הדין דינם כעץ שאינו בולע כלל, אך מספק יש להחמיר, כיוון שמינים אלו לא היו בדורות שלפנינו. ולכן אין לשפשף בכח את מפות הניילון וכיוצא בזה.

ומאידך עיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' לז) שמסתפק שמא דינם כבגד כיון שבקל הם מתנקים על ידי מים. ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ה סי' י) דן אותם כעורות.

ולעומת זאת, בשו"ת אור לציון (ח"ב פכ"ד תשובה ו) ובחזון עובדיה (ח"ו עמ' צו) הקלו לדונם ככלי עץ, וכך הובא בארחות שבת (ברורי הלכה סי' ה).

וכתב הגרש"ז (שלחן שלמה בשולי הגליון הערה יט) שבבגדים העשויים סיבים סינתטיים יש להחמיר יותר, כיון שהמים חודרים בין נקב האריגה ויש לדונם כשאר בגדים.

יא. כיבוס שיער

זר זהב סביב

המכבס שיער חייב, אך לא שייך כיבוס בשיער המחובר.

כ"כ ביאור הלכה (שב, ט ד"ה אסור) והוכיח מכך שבגמרא (זבחים צד.) מובא: אחד הבגד ואחד השק טעונים כיבוס. ע"כ. וידוע ששק עשוי גם משיער, ומוכח שהוא בר כיבוס מדאורייתא. אבל בגמרא שבת (נ.) משמע שלחוף השיער בנתר וחול אינו אסור משום סחיטה, אלא מטעם השרת השיער, ולכאורה מאי שנא דלא חייב גם משום כיבוס, אלא שיש לחלק בין שיער המחובר לשיער התלוש. עכת"ד. ולעניין סחיטת שיער עיין להלן עמוד 401.

יב. סיכום דיני ניקוי

בבגדים, מצאנו חמישה אופנים עיקריים בהם המנקה חייב משום מלבן:

א. שרייה במים או נתינת מים עליו (בגד שרייתו זהו כיבוסו):

אם הוא מלוכלך – חייב (שו"ע שב, ט).

אם הוא נקי – בשו"ע מצאנו סתירות; יש שהבינו שדעתו להקל (וכן כתב ילקו"י) ויש שהבינו שדעתו להחמיר. לרמ"א (שב, ט) ולביאור הלכה (שם) הדבר אסור.

כיבוס בדרך לכלוך – לשו"ע מותר, וטוב להחמיר (שו"ע שב, י); לרמ"א (שם) – מותר.

ב. ניעור (סע' א):

- מעפר או טל: לרש"י (קמז. ד"ה המנער) ור"ח (שם) יש איסור דאורייתא בניעור טלית חדשה שחורה ומקפיד עליה מן העפר שעליה, אע"פ שאין שם מים כלל. ופסקו כמותם הרמ"א (שב, א) ומ"ב (סק"ו). אך לשו"ע (שם) אין איסור אלא בניעורם מטל.
- מגשם: אסור אם הוא חדש ומקפיד עליו, אפילו אם הוא צבעוני (רמ"א שם).
- מנוצות: מותר (רמ"א שם).

ג. ניקוי ללא מים (כגון גירוד על ידי סכין וכדומה):

אם ניקה עד שהסיר מראיתו של הכתם – לביאור הלכה (סע' א' סוד"ה עליה, סע' ז ד"ה דהוי) חייב, ולט"ז (סק"ו) מותר אם אין שם לכלוך יבש. ואם יש שם לכלוך יבש, לכל הדעות אסור משום מלאכה שאינה צריכה לגופה של טוחן.

אם לא הסיר מראיתו של הכתם – מותר לכל הדעות[22], אם הטיט לח. ואם יש בזה משום כבוד הבריות: מותר אף בטיט יבש על ידי גוי (מ"ב סקל"ו), ויש מתירים אף על ידי יהודי (יבי"א ח"ח סי' לט אות ה).

22 ומותר לכסכסו מבפנים ולא מבחוץ או לגררו בצפורן. ובמ"ב (סקל"ד) מתיר אף בגב הסכין, ואפשר שאף בחודו של סכין (נראה שבסכינים חדים שלנו אין היתר זה קיים למעשה).

ד. כסכוס הבגד כדי להוליד בו בהירות (שו"ע שב, ה).

ה. הנחתם סמוך לאש בעודם רטובים (שו"ע שא, מו).

בעור

שכשוך: מותר (שב, ט).

כיבוס: לשו"ע (שב, ט) מותר, לביאור הלכה (שם ד"ה אבל) אסור מדרבנן.

כסכוס: ברַבְּים - אסור מהתורה, בקשים - לשו"ע (שם) מותר, לביאור הלכה (שם) אסור מדרבנן ולשאילתות (מצורע שאילתא פח) אסור מהתורה.

בעץ

בכלי עץ לכולי עלמא אין שום חשש כיבוס (מ"ב סקמ"א).

בחומרים סינתטיים

כגון פלסטיק וגומי, נחלקו האחרונים האם דינם כעורות רכים או ככלי עץ.

איסור סחיטה וגזירת שמא יסחט

סימנים שב [סעיפים ט, יא-יב], שכ [סעיפים טו-יח], שא [סעיפים מה-מח]

פתיחה לדיני סחיטה - כללי איסור סחיטה[23]

כתב רמב"ם (פ"ט, הי"א): הסוחט את הבגד עד שיוציא המים שבו הרי זה מכבס וחייב, שהסחיטה מצרכי כיבוס היא כמו שההגסה מצרכי הבישול. עכ"ל. והביאו המ"ב (שב סקל"ט). אבל כתב בביאור הלכה (שב, ט ד"ה אסור) שאף על פי שהסחיטה היא מצרכי הכיבוס, ישנם אופנים בהם בכיבוס יהיה איסור דאורייתא בעוד בסחיטה לא יהיה איסור דאורייתא, כגון בעורות הרכים והקשים וכגון בשיער תלוש, ששייך בהם כיבוס מדאורייתא אך לא חייב על סחיטתם, כי כיבוס שייך בין בדברים הרכים ובין בדברים הקשים, ואילו סחיטה לא שייכת אלא בדברים הרכים.

לגבי מה שכתב הרמב"ם שהסחיטה מצרכי כיבוס היא, דעת רבנו תם[24] היא שיש לחלק בין ב' סוגי סחיטה: א. סחיטה ממים – איסורה משום מלבן; ב. סחיטה משאר משקים – איסורה משום מפרק תולדה דדש, כיוון שלא שייך מלבן אלא בבגד המתלבן ובמשקים המלבנים. לדעת ר"ת הסכימו רוב הפוסקים ובכללם השו"ע[25]. ונפקא מינה שאם סוחט לאיבוד, כגון שלא שם כלי לקבל המשקים הנסחטים, אין זו דרך דישה ואינה אסורה מהתורה (ונחלקו ר"ת ור"י האם גזרו מדרבנן). והוסיף המ"ב (שכ סקנ"ה. ע"פ הט"ז ור"ן) שביין לבן אף עובר משום מלבן.

23 עיין במלאכת דש בפתיחה לדיני סחיטת בגדים או בדים, לעיל עמודים 110-107 שביארנו זאת באורך, וכאן הובאו רק עיקרי הדברים.

24 דבריו הובאו בתוספות (כתובות ו. ד"ה האי), ר"ן (מא.), רשב"א (קי"א. ד"ה האי) ובעוד ראשונים רבים [עיין רמב"ן קיא., ריטב"א (קיא.), הגהות מיימוניות וסמ"ג (הובאו דבריהם בב"י שיט, י)]. ועיין ב"י שכ, יח שסיכם השיטות.

25 עיין ב"י שכ, יח ובשו"ע שם. וכן ביאר המג"א (שיט סקי"א) את דעת השו"ע בדין 'מסננין יין בסודרין' שהוא על פי שיטת ר"ת, וכן כתב מחצית השקל (שב, יב) בדעתו מכך שהביא הב"י דברי הגהות מיימוניות בלא חולק. אבל בגר"א (שיט, י) משמע שאין זה מוכרע.

יג. איסור סחיטה

זר זהב סביב

אין סחיטה בשיער ובעור מן התורה, אולם סחיטתם אסורה מדרבנן. ודנו הפוסקים משום איזו מלאכה גזרו עליה. ויש מי שמצדד שבשיער המחובר לא שייכת סחיטה אפילו מדרבנן. ויש אומרים שבכל שיער אין איסור סחיטה אפילו מדרבנן, אך אין דעה זו נפסקה להלכה.

שיער

בגמרא (שבת קכח:) מובא גבי אישה היולדת: ואם היתה צריכה לשמן חבירתה מביאה לה שמן ביד ואם אינו ספק ביד מביאה בשערה ... תיפוק ליה משום סחיטה רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו: אין סחיטה בשיער. ע"כ. והבין הרמב"ם (פ"ט הי"א) שעל כל פנים מדרבנן יש איסור. וכן הובא בב"י (סי' של) בשם הכלבו והראב"ד. לדבריהם, איסור סחיטה בשיער אסור משום מלבן מדרבנן.

אבל בשו"ת יביע אומר (ח"ד או"ח ל סקי"ט) ציין לדעת הרשב"א (שבת קכח:) שהקשה, לפי מה שנתבאר שאין סחיטה בשיער, אם כן מה ההבדל בין אם תביא השמן בידה או בשערה, שהוצאה כלאחר יד היא, ואדרבה יותר שינוי יש במביאה בשערה ממביאה ביד. מדבריו מוכח שהוא סובר שאין סחיטה בשיער אפילו מדרבנן, שאם לא כן הרי החילוק פשוט, שבהבאת שמן בשיער מלבד איסור הוצאה כלאחר יד יש איסור מדרבנן משום סחיטה, והרשב"א לא התייחס אליו כלל. וכן מהריטב"א (שבת קכח:) שם מוכח גם כן שסובר שאין איסור כלל בסחיטה בשיער. כמו כן עיין בשו"ת אבני נזר (סי' קנז) שהוכיח שכך היא גם דעת רש"י ור"ת שאין סחיטה בשיער כלל, לפי שאינו בולע כלל. וכתב ביביע אומר (שם) שאף שלמעשה אין להקל בזה, ניתן לצרפם לספק ספיקא.

אומנם בשו"ת אבני נזר (סי' קנז אות יד) כתב שלשיטת רבינו תם (כתובות ו. ד"ה האי) וסיעתו הסוברים שאיסור סחיטת שאר משקים חיובו משום דש, על כורחך שאיסור סחיטה בשיער הנזכר בגמרא חיובו משום דש, ולדבריהם יש לומר שבשערות לא שייך כלל כיבוס ומלבן, כמו באדם עצמו. וכן כתבו פוסקים רבים (פמ"ג שכ משז"ז סקי"ב, וכן הובא בשו"ת אגרות משה ח"א סי' קלג ושכן משמע בב"י יו"ד קצט) שאיסור סחיטת שיער הינו גזירה משום 'מפרק' תולדה דדש. וכן כתבו שאין חיובו של מפרק מן התורה אלא כאשר צריך למימיו, ומכל מקום איסור דרבנן ישנו גם באין צריך למימיו. נמצא שאיסור סחיטת שיער כשאין צריך למימיו הינו 'תרי דרבנן', ויש מקום להקל בו.

שיער ועור

ועיין בפסקי תשובות (שב סקכ"ז) שהביא פוסקים רבים שכתבו שבמקום כבוד הבריות מותר לסלק משערותיו לכלוך לח אפילו אם בהכרח יסחט, וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה (פי"ד הלכה כב) שבמקום צער מותר לחכך בשערות הרטובות ואין לאסור משום סחיטת המים מהן. וכן בשו"ת אגרות משה (שם) התיר לרחוץ זקנו כדי להסיר לכלוך, כיון שעל עצם הסחיטה אינו מתכוון ולא ניחא ליה. ועיין להלן שלדעת הביאור הלכה אפשר שאין איסור כלל בסחיטת שיער המחובר לגוף, וזו סיבה נוספת להקל.

ועיין בביאור הלכה (שב, ט ד"ה אסור) שהעלה אפשרות שיש לחלק בין שיער התלוש לבין שיער מחובר, שבשיער המחובר לא שייך כיבוס וסחיטה כלל אפילו מדרבנן, ושלכן בגמרא (שבת נ:) משמע שלחוף השערות בנתר וחול איסורו רק מטעם תלישת השערות ולא מטעם כיבוס וסחיטה, ורק בשיער התלוש אמרינן ששייכת סחיטה מדרבנן. והניח בצ"ע, לפי שלא משמע כן מלשון הרמב"ם.

עור

כתב הרמב"ם (שם) שכמו כן עור אין חייבים על סחיטתו, וכתב האבני נזר (סי' קנז אותיות ב-ג) שמקורו מכך שגזרו (שבת מח. והובא בשו"ע שכ, טו) שלא לפרוס סודר שמקפיד עליו על פי החבית וליתן על גב הכלי שדולים בו, שמא יבא לידי סחיטה, ואילו גבי עור שהיתה עליו לשלשת התירו ליתן עליו אפילו מים מרובים, מכאן שאף סחיטתו גופא אינה אלא מדרבנן. וכן כתב הביאור הלכה (שב, ט ד"ה אסור) להוכיח משם. דברי הרמב"ם הנ"ל הובאו גם במ"ב (שכ, סקנ"ה) על פי המג"א (סקכ"ג) להלכה.

הנשמת אדם (כלל כב אות ד) הקשה, הרי יש כיבוס בעור מהתורה, כמובא בזבחים (צד.), ואם כן מדוע לא חייבים על סחיטתו. והביא הביאור הלכה (שב, ט ד"ה אסור) קושיה זו ותירץ שלמדו זאת משיער, שהרי שק עשוי משיער וחייב על כיבוסו (כמובא בזבחים שם) ואפילו הכי אין חייבים על סחיטת שיער, ומכאן נלמד לעור, וטעם הדבר הוא שאין איסור סחיטה מהתורה אלא בדבר שהוא רך ביותר. ועיין תשובת האבני נזר (סי' קנז אות יא) שביאר באופן אחר, ששיער ועור בולעים אלא שהמראה שלהם אינו נפסד מחמת בליעת המשקה, ולכן לא שייכת סחיטה מהתורה באופן זה, ומכל מקום כיון שבולעים ובסחיטתם מפליט הבלוע - כיבוס הוא ואסור מדרבנן. והוסיף (שם אות יד) שאין לאסור אלא כשהשיער מלוכלך, אבל אם הוא נקי אין לאסור לשפשף השיער, כל שלא עושה סחיטה.

סחיטת השערות בעת רחיצה או על מנת להסיר לכלוך

כתב השמירת שבת כהלכתה (פי"ד הלכה כב) שמותר לסחוט השערות בעת ניגוב הפנים. וכן מצדד להקל לשפשף במים את שערות הראש והזקן תוך הרחיצה, אבל אוסר לעשות זאת בסיום הרחיצה, כשרצונו לסחוט את המים החוצה. ויש מתירים במקום צורך אף לשטוף פניו וכן לסחוט שערותיו על מנת להסיר לכלוך לח שנמצא עליהם.

בהערות (הערה סו והערה א) הביא מהגרש"ז שאין בזה משום מפרק כי המים הולכים לאיבוד ונבלעים במגבת מיד, וכן אף לסוברים שיש ליבון בשיער מצאנו שגם הם מתירים סחיטה מסוימת בשערות, כמובא במ"ב (שכו ס"ק כה כח) שמתיר לרחוץ פניו במים אף למי שיש לו זקן וכן מותר לשפשפו. כמו כן כתב המ"ב (שם סק"ו) שאישה הלובשת לבנים מותרת לרחוץ במקום הטינוף והיינו אף במקום שערותיה. לאור זאת כתב לחלק בין סחיטה בשעת הרחיצה שסוחט לצד הגוף פנימה ולא לצד החוץ, שיש להתיר בזה בצירוף צדדי היתר נוספים, לסחיטה בגמר הרחיצה או ביציאה מהנהר או מהמקווה שסוחט ומוציא את המים כלפי חוץ.

ומה שכתבנו שיש מתירים לשטוף פניו ולהסיר לכלוך אף שעל ידי זה סוחט שערות, נתבאר לעיל שזה כדעת הפוסקים הסוברים שאיסור סחיטת שיער הוא משום מפרק תולדה של דש, וכשאינו צריך למים יש להקל.

—

זר זהב סביב

מברשות מחומרים סינטטיים [כגון מברשות שיניים, ספוג סינטטי וכדומה]

מותר להשתמש במברשות סינטטיות, כגון מברשת לניקוי בקבוקים או מברשת שיניים. ויש מחמירים שיש בזה משום איסור סחיטת המברשת.

עיין בשו"ת יביע אומר (ח"ד סי' ל סקי"ט) שהאריך להוכיח שאין בזה משום סחיטה. וכן הביא בשמירת שבת כהלכתה (פי"ב הט"ו והערות מה-מו) משם הגרש"ז שכל דבר שאינו בולע ואין נפחו משתנה מחמת המים הנכנסים אין בו איסור, ולפי זה הרי החללים שבין שערות המברשת ניכרים לעין, ודינם קל מעור ושיער שהם צפופים ביותר, והראיה שאין המברשת בולעת היא שהמים יוצאים אף בלא הסחיטה. אומנם שו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קיב) ושו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' מח) מחמירים שיש חשש סחיטה בשיער המברשת.

—

זר זהב סביב

נייר

יש מהפוסקים שהתירו לקנח בנייר אף אם הוא ספוג במים, אלא שייזהר שלא לסחוט.

בשו"ת הר צבי (או"ח ח"א ק"צ) כתב שאין בקינוח בנייר איסור כלל, שממה נפשך אם באת לאסור משום מלבן אין זה דרך ליבון ועדיף אפילו מכיבוס בדרך לכלוך. ואם באת לאסור משום מפרק, נייר זה הולך לאיבוד ואין דרך לסוחטו, ולא עדיף משלקות שסחיטתם מדרבנן, וכיון שאפילו אם יסחט לא הוי אלא מדרבנן, שוב לא גזרו שמא יסחט, לפי שזה גזירה לגזירה. עכת"ד. גם בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב, ע) כתב שלא שייך ליבון בשריית נייר במים. אך לגבי מפרק, מדבריו משמע שעקרונית גם בנייר יש חשש זה. אלא שלמעשה כתב להתיר, כיון שבקינוח בנייר הנוזלים הולכים לאיבוד, בצירוף הסברה שאין דרך סחיטה באופן זה[26], ועוד שאינו מתכוון לזה. ולכן אם לא מחזיק את הנייר בחוזקה אפשר שזה גם לא פס"ר. ועיין בחזון עובדיה (ח"ד עמ' קנא-קנד) שהוסיף מספר נימוק להתיר, שהרי אין דישה מהתורה אלא בגידולי קרקע, ונייר אינו נחשב גידולי קרקע, על פי המבואר בשו"ת חתם סופר (ח"ו סי' פא) שכל שנכתש ונטחן היטב ונימוח במים, נהפך לפנים חדשות.

26 אך מה שכתב האג"מ שאף אם יסחט הנייר אין בזה איסור מהתורה כיון שאין המים נבלעים בנייר, לכאורה צריך עיון שהרי עינינו רואות שהמים אכן נבלעים בנייר. ושמא כוונתו שאין בליעה מועטה זו נחשבת כדרך מלאכה, ובדומה למה שכתב הגר"א ווייס לעניין שימוש במגבונים לחים (להלן).

—

זר זהב סביב

יש אוסרים להשתמש במגבונים לחים אף אם מקנח בהם בנחת, כי הוא פסיק רישא שיסחט; יש מתירים אם מקנח בנחת, ויש שמצדדים להתיר בכל גווני.

מגבונים בדרך כלל עשויים מבד המעורב בנייר ומיועדים לשימוש חד פעמי. יש מהפוסקים שאסרו להשתמש בהם, כיוון שבשימוש ישנו פס"ר של סחיטה שאסורה משום ב' איסורי תורה: א. משום מפרק, שהרי חפץ בנוזל שיעזור לו לנקות וכן בריח שישאר שם; ב. משום סחיטה שאסורה משום מלבן. וכך מסקנת הארחות שבת (פי"ג מ"ו. ובברורי הלכה שבסוף הספר האריכו בזה) לאסור שימוש במגבונים. ומאידך, יש שכתבו להקל אם מקנח בקל, לפי שאין זה פס"ר שיסחט, ועוד שיש לצרף את דעת האגרות משה (או"ח ח"ב, ע) ודעת שו"ת הר צבי (או"ח ח"א ק"צ) שאין בקינוח בנייר איסור כלל, שממה נפשך - אם באת לאסור משום מלבן ומפרק הרי נייר זה הולך לאיבוד ואין דרך לסוחטו.

עיין עוד בילקו"י (שבת כרך ב סי' שב, הלכה לא) שכתב מעיקר הדין להתיר מהטעמים הנ"ל, אלא שבהוספות שבסוף הספר (עמ' תרפח) כתב שבמגבונים העשויים מבד, כגון רוב המגבונים שלנו, דעתו נוטה להחמיר (ועוד שאף אלו העשויים מנייר מעורב בהם בד). וכן כתב גם בשמירת שבת כהלכתה (פי"ד הלכה לז) והתיר במגבונים העשויים מנייר, אבל לא מבד [אומנם בארחות שבת טען שהגרש"ז חזר בו מהיתרו].

אבל הגר"ע יוסף (חזון עובדיה ח"ד עמ' קמח-קנה) האריך בעניין זה, ומסקנתו שמותר להשתמש במגבונים אם מקנח בהם בנחת. בראשית דבריו הוכיח שסחיטת מגבונים, אפילו כשמכוון לסחיטה, אינה אסורה אלא מדרבנן בלבד. וב' סיבות לדבר:

א. אין בסחיטת מגבונים דרך ליבון, וכן אין דרך לסוחטם, דומיא דכבשים ושלקות שסחיטתם מדרבנן, וכמו שביאר בשו"ת הר צבי (שם) לעניין קינוח בנייר. ואע"פ שהרב פרנק כתב כן לגבי נייר, דבריו נכונים גם למגבוני בד. ועיין עמודים 102-101 שביארנו סברה זו [ועיין בדברי המנוחת אהבה (ח"ב עמ' תד) שביאר גם הוא באופן זה, והתיר שימוש במגבונים].

מגבונים לחים

ב. אין דישה מהתורה אלא בגידולי קרקע, ומגבוני בד אינם גידולי קרקע, על פי המבואר בשו"ת חתם סופר (ח"ו סי' פא) שכל שנכתש ונטחן היטב ונימוח במים, נהפך לפנים חדשות.

וצירף עוד סברות רבות, כגון סברת שו"ת חכם צבי (סי' פו) שלעניין מלאכות חצי שיעור אסור מדרבנן בלבד. וכן סברת הפוסקים המתירים פס"ר באיסור דרבנן. וכן סברת המתירים סחיטת שיער, ומשמע שגם בסחיטת מגבונים יודו להתיר. וכן צירף דעת השל"ג (לח. אות ג) שכל שיכול לעשות באופן שלא יהיה פס"ר, אף אם עשה באופן שהוא פס"ר מותר, וכאמור מסקנתו להתיר שימוש במגבונים אם ייזהר שלא לסחוט. וכן עיין בדברי הגר"י אריאל שליט"א (שו"ת באהלה של תורה ח"ה, או"ח סי ל) שאין להתיר הדבר ברבים, ולכל היותר יש להקל לבני תורה שיכולים לקנח בקל בלא לסחוט. ובדומה לזה כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' נט, ח"י סי' נח).

ומאידך, דעת הרב אשר וייס (שו"ת מנחת אשר סימן יד) להקל בזה בכל גוונא, וטענתו העיקרית היא שאין בזה פס"ר לסחיטה שהרי המגבונים נעשים על מנת שעיקר הנוזל לא יבלע על גביהם, ואף אם נוכיח מדעית שיוצאים נוזלים לא הולכים בזה אחר הגדרות מדעיות אלא על פי הגדרות חז"ל, וכיון שלמראה העין אין כאן סחיטה – הרי שלמעשה אין איסור סחיטה בפעולה זו, ועיין הערה 30 שהבאנו סברה דומה בביאור דעת האגרות משה.

[הערת הגר"י אריאל: הערתו של הגר"א וייס שאין להתחשב בהגדרות מדעיות, אלא רק במה שנראה למראית העין, היא הערה יסודית חשובה הנוגעת לכל דיון הלכתי באשר הוא. וזהו הטעם שהבאתם במלאכת שוחט לעניין הכינים שתהליך רבייתם לא נראה לעינינו הטבעיות אלא באמצעות מיקרוסקופ ולכן יש פוסקים שמתירים הריגת כנים בשבת גם בימינו, למרות שהמדע גילה, באמצעות מכשיריו, שגם כנים פרות ורבות כדרך כל הארץ. אך באשר למגבונים לחים הדבר טעון בדיקה מוחשית, ע"י סחיטה בידיים. אם ע"י סחיטה יוצאים מהם נוזלים אין להשתמש בהם בשפשוף חזק אלא רק בקינוח קל. ואם גם בקינוח קל יוצאים מהם נוזלים אין להשתמש בהם בשבת. עכ"ל].

יד. גזירת שמא יסחט ומקרים בהם לא גזרו[27]

שב, ט יא-יב

זה השולחן

רמ"א שב, ט במים מועטים

ובגד שאין עליו לכלוך מותר לתת עליו מים מועטים ולא מרובים, שמא יסחוט.

סביב לשולחנך

מדברי הרמ"א משמע שבמים מועטים לא גזרו שמא יסחט. וכן במ"ב בכמה מקומות מצינו שהיקל בזה: בסי' שא ס"ק קעה, שעה"צ שא ס"ק ריב, וכן בסי' שב במ"ב ס"ק נט בשם הרדב"ז שמנהג העולם לנגב כוס וקערה כי אין דבוקים מים בדופני הכלי כל כך עד שיבוא לידי סחיטה. ועיין בביאור הלכה (שב, יב ד"ה משום) שהעלה אפשרות שלמהר"ם ולגר"א חיישינן שמא יסחט אף במים מועטים.

—

זה השולחן

שו"ע שב, יא בבגד או מפה שאינו מקפיד על מימיהם

מי שנתלכלכה ידו בטיט, מקנחה בזנב הסוס ובזנב הפרה ובמפה הקשה העשויה לאחוז בה קוצים; אבל לא במפה שמקנחים בה ידים, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לכבס המפה.

סביב לשולחנך

דברי השו"ע לקוחים מדברי הרמב"ם (פכ"ב הי"ט) בשם התוספתא (פי"ז ה"ה). ומשמע שאין לקנח במפה הרכה כיון שגזרו שמא יכבסנה. אבל רק כשמדובר במפה שמקפיד לכבסה אסרו זאת, דאילו במפה שאינו מקפיד עליה לכבסה לא חששו שמא יכבסה, כמובא במ"ב (שכ סקנ"ח) להתיר בשעה"ד לקנח ידיו במפה וכן בסי' שכח (ס"ק קמו) התיר להניח בגד ע"ג מכה שמוציאה דם הואיל והוא דרך לכלוך לא חששו שמא יכבס הבגד. וכן ברמ"א (שא, מו) מבואר שבגד שאינו מקפיד על מימיו לא חששו בו שמא יסחט.

—

זה השולחן

שו"ע שב, יב ניגוב כוס במטלית

אסור לנגב כוס שהיה בו מים או יין במפה (מ"ב סקנ"ח מיקל ביין ושאר משקים, ואוסר רק במים), משום דאתי לידי סחיטה (מ"ב סקנ"ט וביאור הלכה ד"ה משום – אם מדובר בכוס רחבה, באופן שלא יבוא בה לידי סחיטה, מותר. וכל שכן אם משתמש בסמרטוט המיוחד לסחיטה ואינו מקפיד על מימיו. ואין למחות ביד המקילים אף כשמדובר בכוס צרה, ובלבד שלא יהיה פס"ר שיסחט, כגון שמנגב בה הרבה כוסות, ושיהיה בדבר שאינו מקפיד על מימיו).

27 עיין עוד סימן שכ סעיפים טו-יז בדינים אלו.

סביב לשולחנך

ניגוב כוס שיש בה מים

איסור ניגוב כוס הנזכר בשו"ע מובא בתשב"ץ (סי' כח) בשם מהר"ם (שו"ת מהר"ם סי' תקיא) וכן כתב רבנו ירוחם (חי"ג ני"ב פד ע"א).

ביאר המג"א (סקכ"ז) איסור סחיטת כוס הנזכר כאן בב' אופנים: א. מדובר בבגד שמקפיד על מימיו וחוששים שמא יסחט; ב. כיוון שהכוס צרה הוי פס"ר שיסחט. הנפק"מ בין התירוצים היא שלתירוץ הראשון כאשר מקפיד על הסודר אסור אפילו בכוס רחבה, וכאשר אינו מקפיד מותר אפילו בכוס צרה; ולתירוץ השני מותר בכוס רחבה אפילו בסודר שמקפיד עליו (כיון שהם מים מועטים ולא חיישינן לסחיטה במים מועטים), ובכוס צרה אסור אפילו כשאינו מקפיד, שהוא פס"ר שיסחט. וכתב הביאור הלכה (ד"ה משום) שהעיקר כתירוץ השני, כמובא בתשובת הרדב"ז (סי' ריג) שאיסור ניגוב כוס צרה הוא חומרא יתירה ואין העולם נזהרים בה כיוון שאין בדופני הכלי כ"כ מים שיבוא לידי סחיטה ועוד שאין זו דרך סחיטה כי זה נעשה בדרך לכלוך. והוסיף שרק אם קרוב הדבר שיבוא לידי סחיטה יש ליזהר. והביאו הברכ"י (סק"ט), וגם הביה"ל (שם) ציין לדברי הרדב"ז והברכ"י, והוסיף שגם מהגר"ז (סע' כג) והחיי אדם (ח"ב כלל כב ס"ג) שאסרו רק סחיטת כוס צרה מוכח שדעתם שהעיקר כתירוץ הב'. אבל הוכיח שמהגר"א וכן מתשובת הרדב"ז (שם) רואים שאין הבדל בין כוס צרה לכוס רחבה, ובשתיהן אינו וודאי שיהיה פס"ר לסחיטה, לכן כתב שאין למחות במקילים בכוס צרה ואינו מקפיד, כבתירוץ הראשון.

ניגוב כוס שיש בה יין או שאר משקים

בשו"ע אסר לנגב גם כוס שיש בה יין משום חשש שיבוא לידי סחיטה, אבל המ"ב (סקנ"ח) כתב להקל ביין ושאר משקים, ואסר רק במים. ובביאור הלכה (ד"ה או יין) כתב על פי הגר"א שאף השו"ע לא החמיר כך למעשה, אלא כתב כן רק אליבא דהרמב"ם אבל הוא עצמו סובר להקל בזה. ולהלן יתבאר האם גזרו שמא יסחט בשאר משקים ושם תבואר המחלוקת הנ"ל.

זר זהב סביב

אין למחות ביד מי שמקל לנגב כוס צרה, ובתנאי שיקנח בדבר שאין מקפיד עליו לסוחטו אחר הקינוח.

טעם ההיתר הוא, שמסתימת הרדב"ז משמע שאף בכוס צרה לא הוי פס"ר, דלא כמג"א. נתבאר לעיל.

—

זר זהב סביב

בשאר משקים שאינם מים

כאשר הבגד בלוע בשאר משקים שאינם מים לא גזרו חז"ל שמא יסחט, אפילו במציאות שאם אכן יסחט יעבור על איסור תורה. ואפילו ביין לבן, לדעת רוב הפוסקים אין לגזור כן.

התוספות (קיא סוע"א) כתבו: אבל גבי יין לא גזרינן משום סחיטה, כדאמר (שבת קלט:) מסננין את היין בסודרין. וטעמא משום דאין אדם חושש לסוחטו, כיון דעל ידי סחיטה אינו יכול לנקותו מריחו וחזותו, גם אין דרך לסחוט בגד לצורך משקה שבו, אבל מכל מקום אסור לסחוט, דכי סחיטו ליה מתלבן הבגד קצת והוי מכבס או משום מפרק כמו סוחט זיתים וענבים. ע"כ. מדבריהם למדנו שאף שאם יסחט שאר משקים או יין יעבור על איסור דאורייתא, מכל מקום לא גזרו בהם שמא יסחטם.

אומנם בגמרא (שבת קלט:) גבי סינון יין בסודרין מובא: אמר רב שימי בר חייא ובלבד שלא יעשה גומא. ופרש"י: מן הסודר בפי הכלי כי

עובדא דחול "אי נמי אתי לידי סחיטה". ע"כ. ומוכח מדבריו שיש חשש שמא יסחט אף בשאר משקים. וגליון הש"ס שם כבר רמז לזה. וכן עיין בביאור הלכה (שיט, י ד"ה ואפילו בסודרין) שכתב שלדעת רע"ב והגר"א יש חשש שמא יסחט אף ביין או בשאר משקין, והתירו סינון יין רק מכיון שמדובר בסודרין המיוחדים לכך.

להלכה, פסק השו"ע (שיט, י) שמותר לסנן יין במשמרת, וכדברי התוספות שלא חששו בזה לסחיטת היין. וכן כתב הביאור הלכה (שיט, י ד"ה ואפלו) שדעת השו"ע וכמעט כל הפוסקים להקל בזה. ואף שבשו"ע (שב, יב) אסר לנגב כוס שהיו בה מים "או יין" במפה משום חשש שמא יבוא לידי סחיטה, כבר כתב הביאור הלכה שם (ד"ה או יין) שהמחבר כתב כן רק לדעת הרמב"ם אבל לדעת ר"ת מותר בשאר משקים, והלכה כמותו.

ולגבי יין לבן, דעת הט"ז (סו"ס שכ) היא שאסור לסננו כמו מים, אבל כתב המ"ב (שיט סקל"ח) שהאליה רבה (שכ סקכ"ב) חולק עליו. ואף שהמג"א (שב סקכ"ז) העלה אפשרות להחמיר ביין לבן, כשיטת הט"ז, אבל המ"ב (שם סקנ"ח) כתב שהרבה אחרונים חלקו עליו.

—

זר זהב סביב

במקום מצוה

יש אומרים שבמקום מצוה לא גזרו שמא יסחט.

כן כתבו התוספות (שבת קיא. ד"ה האי), וכך ביאר את ההיתר (יומא עז:) של ההולך להקביל פני רבו או פני מי שגדול הימנו עובר עד צוארו במים ואינו חושש". וכן את ההיתר (ביצה יח.) של "נידה מערמת בגדיה וטובלת".

—

זר זהב סביב

לצורך קטן או חולה

מהביאור הלכה (שב, י ד"ה דלא) משמע שלצורך קטן או חולה לא חיישינן לשמא יסחט.

ולכן התיר ליתן מטפחת נקיה מכובסת תחת העריבה (-גיגית) שבה רוחץ את התינוק ולא חיישינן לשמא יסחט (וע"ש מדוע אין בזה גם משום כיבוס).

—

זר זהב סביב

במקום כבוד הבריות

בשו"ע (שא, מה) כתב: מי שנשרו כליו במים, הולך בהם ואינו חושש שמא יבא לידי סחיטה. היתר זה הינו משום כבוד הבריות ולכן כתב המ"ב (ס"ק קסב) שאינו מדבר אלא במי שאין לו בגדים אחרים.

טיפול בבגדים רטובים

טו. ייבוש בגדים רטובים

שא, מה-מז

זה השולחן

שו"ע שא, מה היתר לבישת בגד רטוב ואיסור תלייתו לייבוש מפני מראית עין

מי שנשרו כליו במים; הולך בהם ואינו חושש שמא יבא לידי סחיטה. ולא ישטחם לנגבם מפני מראית העין (מ"ב ס"ק קסג – ואפילו אם נפלו עליהם מים מועטים בלבד), שלא יחשדוהו שכבסן בשבת. ואפילו בחדרי חדרים שאין שם רואים, אסור. ולא אסרו אלא לשטחן בשבת, אבל אם שטח מערב שבת (מ"ב ס"ק קסו – או אפילו בבין השמשות אם צריך להם למחר) כלים המכובסים אינו חייב לסלקן בשבת.

סביב לשולחנך

היתר לבישת בגד רטוב

במשנה (שבת קמו:) מובא: מי שנשרו כליו בדרך במים מהלך בהן ואינו חושש. וכתב הטור (שא, מו) שבאה המשנה להשמיענו שהתירו לו ללכת בכליו ולא חוששים שמא יבוא לסחוט, והסבר זה אינו כרש"י (ביצה לה: ד"ה מהלך בהן) שפירש שאינו חושש שיחשדוהו שכיבסם. להלכה בשו"ע כתב כדברי הטור. היתר זה אינו אלא למי שאין לו בגד אחר ללבוש, שאם לא כן הרי ברמ"א שא, מו נכתב שאסור אפילו לטלטל בגד השרוי במים (מ"ב שא ס"ק קסב, ובשעה"צ שם ס"ק רג).

רש"י (סה: ד"ה שוטחן בחמה) פירש "נשרו" במי גשמים, ואילו תוספות (קמו: ד"ה מי) וטור פירשו לשון "נפילה" למים (וגם רש"י גופיה בשבת קמו: ובביצה לה: ד"ה שנשרו פירש כן). הנפקא מינה ביניהם בבגד שנפל למים ונתלחלח בעוד שלא היה לבוש בו, לתוספות מותר ליטלו וללובשו ולרש"י אסור. הב"ח (סכ"א) והמ"ב (ס"ק קסב) פסקו כתוספות.

איסור תליית הבגד לייבוש

במשנה (קמו:) מובא: הגיע לחצר החיצונה שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם. ובגמרא (שם) נאמר: אמר רב יהודה אמר רב: כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור. תנן שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם, תנאי היא: דתניא שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם רבי אלעזר ורבי שמעון אוסרין. ע"כ.

כתב רבינו ניסים גאון (הובא ברא"ש פכ"ב סי' ט. וכ"ה דעת רז"ה כח: ד"ה הא דאמר וספר התרומה סי' קמג, עיין ביה"ל שא ד"ה בחדרי) שהלכה כתנא של המשנה, ולכן מותר לשטוח בגדיו לייבוש בצנעה, ומה שאסרו משום מראית העין היינו דווקא במקום שיראוהו, ולא בחדרי חדרים. אבל לשיטת רי"ף (סב.), רא"ש (סי' ט), רמב"ם (פכ"ב ה"כ), הרב המגיד (שם), סמ"ג (לאוין סה יד ע"ג), טור ור"ן (ביצה ד:) הלכה כר"א ור"ש, ולכן אסור לשטוח בגדיו לייבוש אפילו בחדרי חדרים (והאריכו רא"ש ור"ן בראיות לדחות דברי רב ניסים גאון, ואכמ"ל). וכן פסק שו"ע. אולם לדעת תוספות (כתובות ס. ד"ה ממעכן, הובאו בב"י שלו, ט) ורא"ש (פכ"ב ט) רק באיסור דאורייתא יש לחשוש למראית עין אפילו בחדרי חדרים, ולכן אם הגזירה של מראית

עין היא באיסור דרבנן, אין לחשוש אלא במקום שישנם אנשים הרואים ולא בחדרי חדרים. וכן פסקו ט"ז (רמ"ד סק"ג. ש"א סקכ"ח) ומג"א (שא סקנ"ו). וכן פסק המ"ב (שא קס"ה. ועיין בביה"ל שם[28]).

המג"א מצדד לומר שדוקא כשנשרה במים אסור, אבל אם נפלו מים מועטים עליהם מותר לשוטחם, שאין לחשוש בזה שיחשדוהו שכיבסם. אבל כתב המ"ב (ס"ק קסג) שהרבה אחרונים סוברים שאין לחלק בזה.

והביא הב"י בשם הרשב"א (והיא בשו"ת רשב"א ח"ז סי' צא בשוני מסוים) שכל איסור מראית עין אינו אלא במציאות ששטחם בשבת, אבל אם שטחם מערב שבת - לא גזרו. וכן כתב בשו"ע.

זר זהב סביב

תליית הבגד במקומו הרגיל או על מתלה

בגדים לחים או רטובים שאסור לתלותם לייבוש מותר להניחם או לתלותם במקומם הרגיל, ובלבד שמקום הנחתם לא יהיה סמוך למקור חום. אבל לא יתלם בחבל שבחדר האמבטיה וכדומה, הואיל ורגילים לתלות שם את המגבות הרטובות לייבוש, ויש בזה משום מראית עין.

כן כתב שמירת שבת כהלכתה (פט"ו הלכה טו).

בגדים שיש הוכחה שלא כובסו

אם יש הוכחה שלא כיבסם, כגון חיתולי בד שיש עליהם צואה, מותר לשוטחם אפילו בחצר על מנת לייבשם.

כן כתב המ"ב (שא ס"ק קסד).

בגדים שמותר לשרותם במים

בגדים שמותר לשרותם במים, כגון בגדים סינתטיים, מותר גם לתלותם לשם ייבוש.

כ"כ שמירת שבת כהלכתה (פט"ו הלכה יג). ועיין שם בהערה לז שמתחילה דעת הגרש"ז אויערבך הייתה לאסור זאת, כי יש חשש שיחשדוהו באיסור תורה ששפשף, כמובא בשו"ע (שב, ט) שבאופן זה מתחייב מהתורה; אולם אחרי זה חזר בו והתיר, וטעמו משום שהואיל ומותר לכתחילה לשרותם במים וגם רגילים בכך, לא יבואו לחשוד גם על שפשוף.

—

זה השולחן

שו"ע שא, מו ייבושם כנגד האש

בגדים השרויים במים, אסור לנגבם סמוך לאש.

סביב לשולחנך

כן כתב המרדכי (סי' תלד). החידוש כאן הוא שמלבד איסור ייבוש הבגד משום מראית עין, היכא שמייבשו כנגד האש במקום שהיד סולדת בו אסור הדבר אף משום ב' איסורי דאורייתא נוספים: מבשל ומלבן (שדרך הבגדים להתלבן על ידי התנור, כמובא בגמרא שבת כז: לגבי אונין של פשתן). ועיין בשמירת שבת כהלכתה (פט"ו הערה לא) שדן מדוע לא אסרו לייבש כנגד החמה משום מלבן, שהרי עינינו רואות שהבגד מתלבן בזה.

28 וכן פסק גם בשעה"צ (תקנ"א סקמ"ד) לעניין היתר כיבוס בגדי עכו"ם בשבוע שחל בו תשעה באב, שפסק השו"ע שם שאסור משום מראית עין, וכתב על זה בשם המג"א (שם סקי"ט) והחיי אדם (כלל קיג סי"ב) שבצנעה מותר, וציין לדבריו פה.

זר זהב סביב

התחממות כנגד האש

שעה"צ (שא ס"ק רי) – אליה רבה הסתפק היכא שרוצה רק לחמם את עצמו ולא לנגב הבגדים, האם יהיה אסור הדבר משום פסיק רישא.

—

זה השולחן

לא ישטח אדם את כליו בשבת אפילו מן הזיעה.

שו"ע שא, מז שטיחת בגד יבש

סביב לשולחנך

כן כתוב בתוספתא (פי"ז הט"ז)

זר זהב סביב

נחלקו הפוסקים האם איסור שטיחת בגד לייבוש הוא אף כשמדובר בזיעה מועטה.

המג"א (סקנ"ה) כתב שיש להחמיר שאפילו במים מועטים יש איסור מראית העין, והביא ראיה משטיחת בגד מפני הזיעה. ולעומתו כתב ערוך השולחן (שא סע' קיט) שיש מי שאומר שדווקא כשנשרו במים אסור, אבל אם נפלו מים מועטים מותר לשוטחם, שכל שמקצת מהבגד יבש - אין לגזור, שבמים מועטים אין לחשוש שיאמרו שכיבסו. ולא דמי לזיעה שמתפשטת בכל הבגד שאז יאמרו שכיבסו. אבל במים מועטים שנפלו על מקצתו של בגד לא יחשדוהו, שהרי רואים מקצתו יבש (ובזה מתורצת קושיית מג"א). והגר"ע יוסף (הליכות עולם ח"ג פרשת ויחי ה"ב) כתב שכאשר הבגד יבש לגמרי יש להתיר, ומהיות טוב נכון שלא לשוטחו כדרכו.

טז. אופן השימוש בבגד רטוב

שא, מח מו

זה השולחן

מסתפג אדם באלונטית, ומביאה בידו ולא חיישינן שמא יבא לסחוט. ולא ימסור לבלנים שהם חשודים על הסחיטה.

שו"ע שא, מח טלטול מגבת

סביב לשולחנך

במשנה (שבת קמז.) מובא: הרוחץ ... ונסתפג אפילו בעשר אלונטיאות לא יביאם בידו [ורבותא היא דלא נפישי מיא בכל חד אפילו הכי לא יביאם בידו בתוך ביתו אפילו על ידי עירוב שמא ישכח ויסחט בבואו (רש"י)], אבל עשרה בני אדם מסתפגין באלונטית אחת פניהם ידיהם ורגליהם ומביאין אותן [הואיל ומרובין הן מדכרי אהדדי. והיינו נמי רבותא דחדא אלונטית לעשרה נפישא ביה מיא אפילו הכי מביאין אותה בידים]. עכ"ל. ובגמרא (קמז:) מבואר: דאמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן: הלכה מסתפג אדם באלונטית ומביאה בידו לתוך ביתו. ומי א"ר יוחנן הכי והא"ר יוחנן הלכה כסתם משנה ותנן ונסתפג אפילו בעשר אלונטיות לא יביאם בידו, ההוא כבן חכינאי מתני לה [דברי בן חכינאי מסיים בה ולאו סתמא (רש"י)]. ופסקו הרי"ף (סב:), הרא"ש (סי' יב) והרמב"ם (פכ"ב ה"כ) כרבי יוחנן, וכך נפסק בשו"ע.

מדברי הגמרא עולה שמותר לטלטל

אלונטית (מגבת) ולא חוששים שמא יבוא לסוחטה. וניתנו ב' טעמים בראשונים להיתר זה:

א. הר"ן (סב: ד"ה והא) כתב שכיוון שכל הרוחצים מסתפגים, אם אתה אוסר עליו להסתפג אף אתה אוסרו ברחיצה, ואי אפשר, שאין הדבר עומד (והעיר מג"א דלכאורה בימינו דאפשר בלא רחיצה יש לאסור, אך כתב די"ל דלא גזרו חכמים בזה ושרי).

ב. המרדכי (סי' תמא-תמב) בשם רא"ם (יראים סי' רעד, קלו.) פירש שהאיסור הוא מטעם שמקפיד על מימיו ויבוא לסוחטו והילכך במגבת שלא מקפיד על מימיה אין לחוש. והובאו דבריו גם בדרכי משה (ס"ק טז). וכן בשו"ע (שיט, י) נפסק שמותר לסנן מים צלולים במשמרת, וביאר המג"א (שם סקי"א) ע"פ סמ"ג שטעם ההיתר הוא מטעם שלא מקפיד בליבונה, בדומה לדברי המרדכי הנ"ל.

ומה שכתוב בשו"ע שלא ימסור לבלנים, כן כתוב בברייתא (קמז:).

זר זהב סביב

אחר שהביא המגבת בידו לביתו, מותר לטלטלה.

מג"א (סקנ"ח) הביא ביאורו של הר"ן שהיתר טלטול המגבת הוא מטעם שאי אפשר להשתמש במגבת בלא להסתפג, ומשמע שאחר שהביאה לביתו אסורה בטלטול. אבל האליה רבה (סק"פ) הביא מספר התרומה (סי' רמד) שמגבת נחשבת מים מועטים והילכך לא גזרו שמא יסחט. וכן מהגר"א משמע שמותר לטלטל את המגבת, אך מטעם אחר, כי לדעתו מגבת נחשבת דבר שלא מקפיד על מימיו. והביא המ"ב (ס"ק קעה) את דעות אלו ופסק להקל.

—

זה השולחן

רמ"א שא, מו איסור טלטול בגד רטוב

גבי בגדים השרויים במים, הנזכרים בשו"ע שם, כתב הרמ"א: ואסור לטלטלם, שמא יבא לידי סחיטה. והוא שמקפיד על מימיו (מ"ב ס"ק קעא – ודוקא כשנשרו במים מרובים, אבל כשבא עליהם מים מועטים לא חיישינן).

סביב לשולחנך

דין זה נלמד מהאלונטית הנזכרת בשו"ע (שא, מח) המובא לעיל. וכתב המ"ב (ס"ק קעא) שדווקא במים מרובים חששו, אבל במים מועטים לא גזרו שמא יסחט. ונתבאר לעיל.

זר זהב סביב

טלטול בגד על ידי מספר בני אדם

מותר לטלטל אפילו בגד המקפיד על מימיו אם עושה כן על ידי עשרה בני אדם שמרימים אותו יחד, משום שמזכירים זה לזה שאסור לסחוט. ויש מתירים אפילו על ידי שני בני אדם בלבד, בתנאי שאוחזים הבגד יחד או כשמבקש האחד מחבירו להשגיח עליו.

המג"א (סקנ"ח) התיר לטלטל אפילו בגד המקפיד על מימיו על ידי עשרה בני אדם, שבזה לא נדחה התנא של המשנה (קמז.) שהתיר זאת. ובאליה רבה (סק"פ) התיר על ידי שני בנ"א, והביא ראיה מכך ששניים מותרים לקרוא לאור הנר ולא חיישינן שמא יטה (שו"ע רעה, ב). וכן בשמירת שבת כהלכתה (פט"ו הערה נה) בשם הגרש"ז מצדד להקל בזה, והוכיח הגרש"ז מדברי התוספות (קמז: ד"ה דתניא) שנדחקו להעמיד את המקרה של תלמידי ר"ש שהיו למדין עימו והיו מגיעים למעיין, והיו מטלטלים אחר הרחיצה מגבת רטובה - בתלמיד יחיד דווקא, שכן אילו היו ב' אנשים לא היה בזה איסור כלל, ע"ש.

